Cursus landschapsgeschiedenis

De dorpsgeschiedenis van Appelscha

Inleiding

- Archeologie in relatie tot het landschap
- Middeleeuwse bewoning & dorpsgeschiedenis
- Appelscha op de kaart
- Op zoek naar landschapselementen

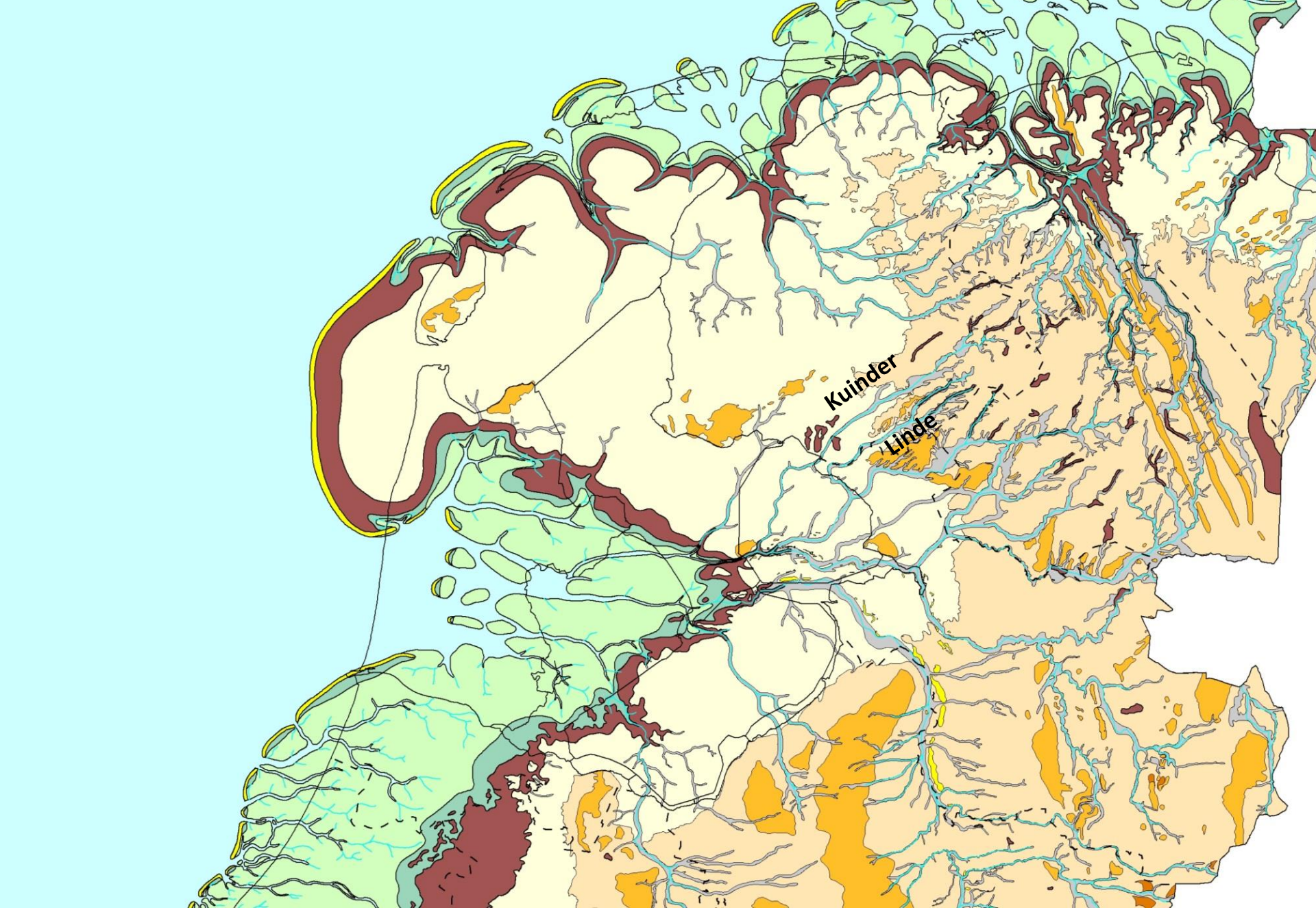

5500 v. Chr.

Vos & de Vries, 2013. Deltares , Utrecht

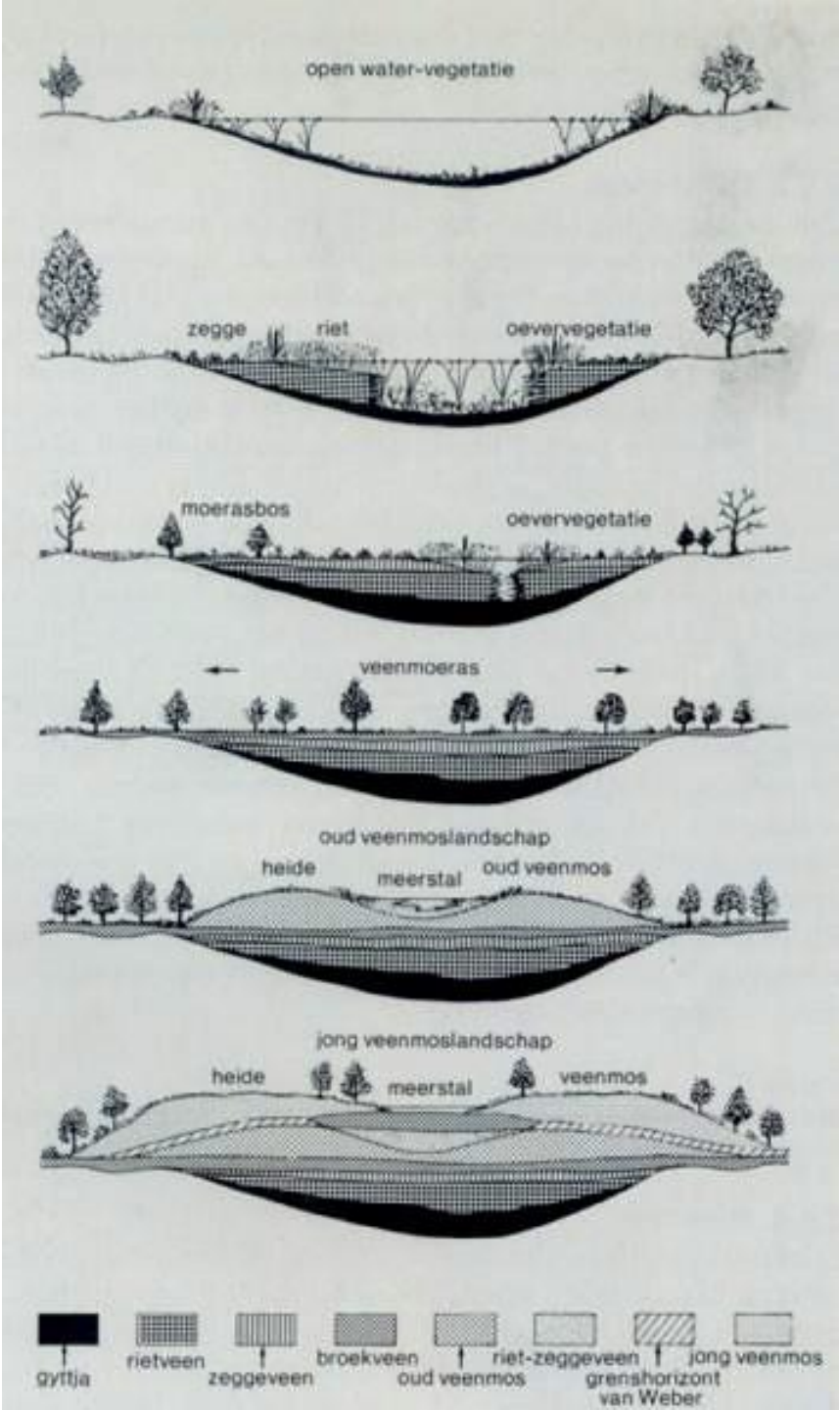
open water-vegetatie
zegge
riet
oevervegetatie
moerasbos
oevervegetatie
veenmoeras
oud veenmoslandschap
heide
meerstal
oud veenmos
jong veenmoslandschap
heide
meerstal
veenmos
gyttja
rietveen
zeggeveen
broekveen
oud veenmos
riet-zeggeveen
grenshorizont van Weber
jong veenmos

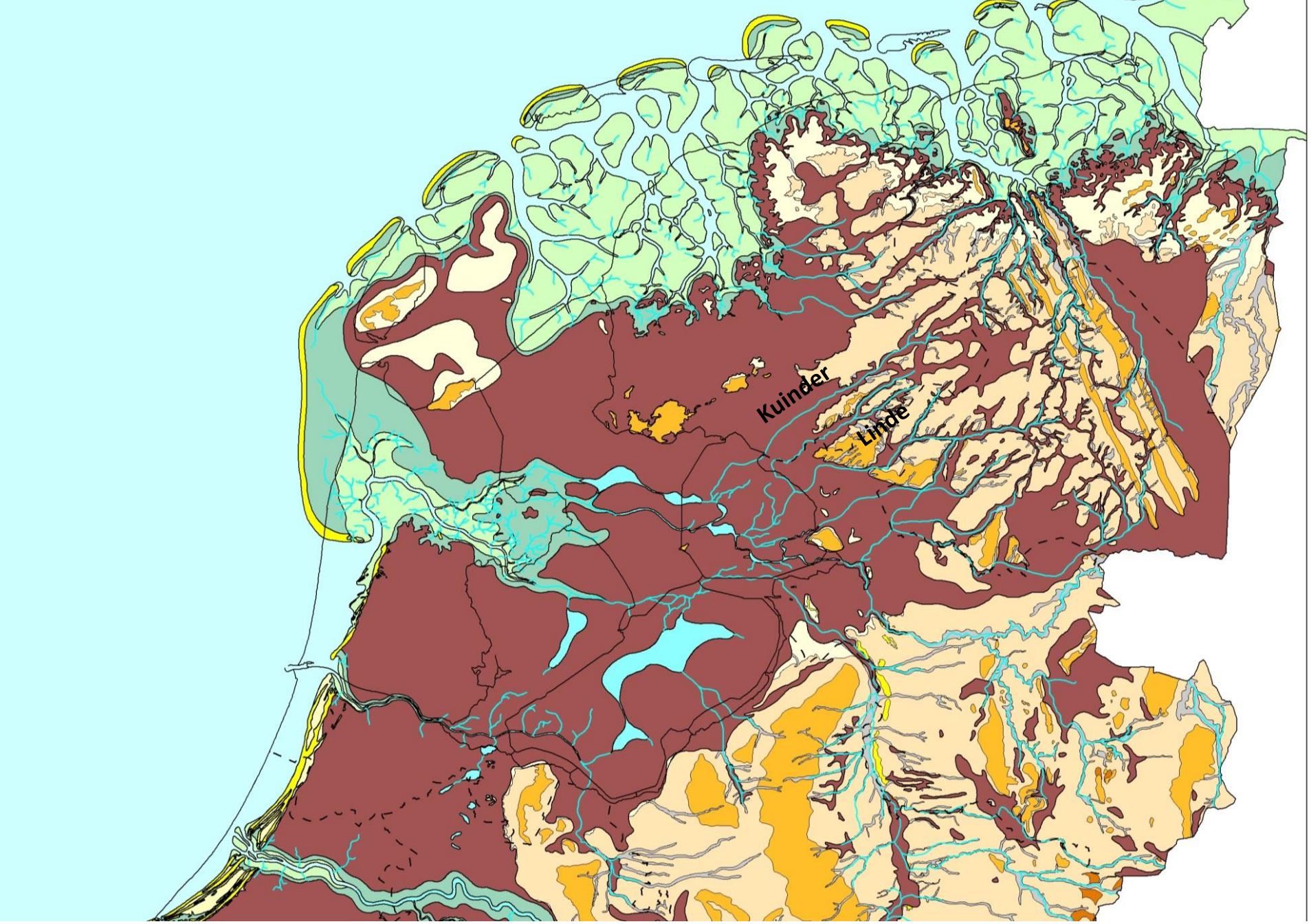

2750 v. Chr.

Vos & de Vries, 2013. Deltares , Utrecht

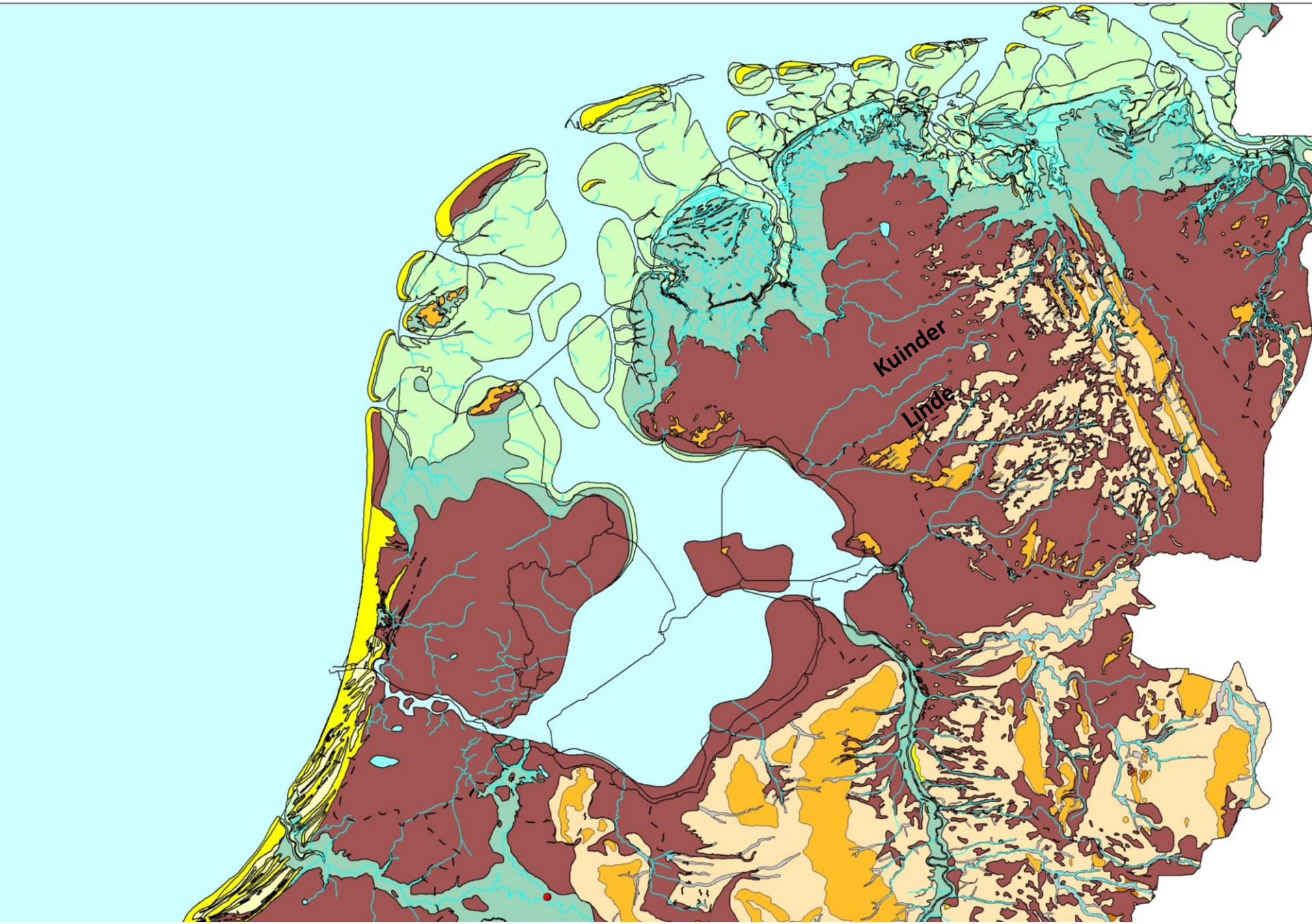

800 n. Chr.

Vos & de Vries, 2013. Deltares , Utrecht

2500 – 1800 v. Chr. (Fokkens, 1998)
Laat neolithicum/ Vroege bronstijd

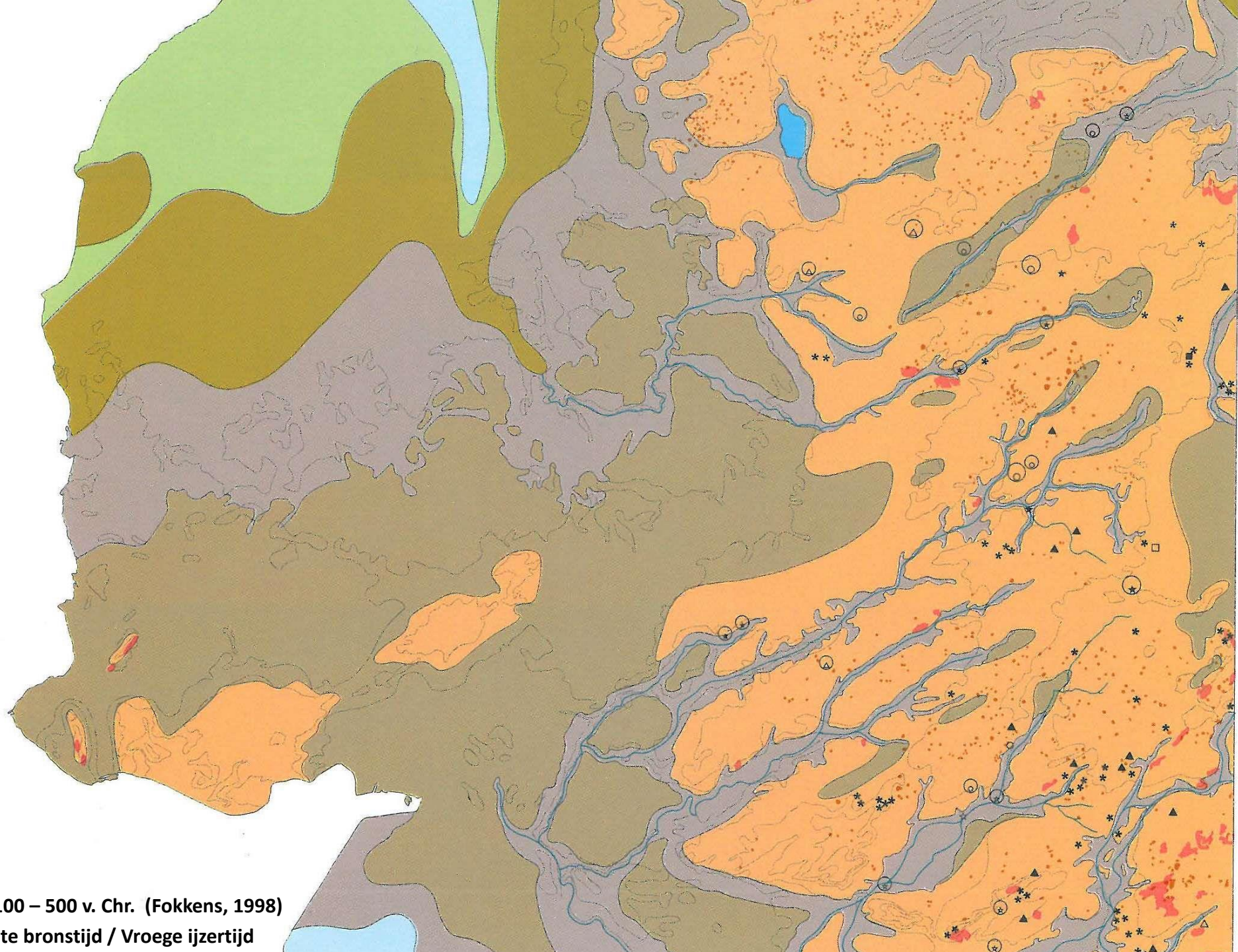

1100 – 500 v. Chr. (Fokkens, 1998)
Late bronstijd / Vroege ijzertijd

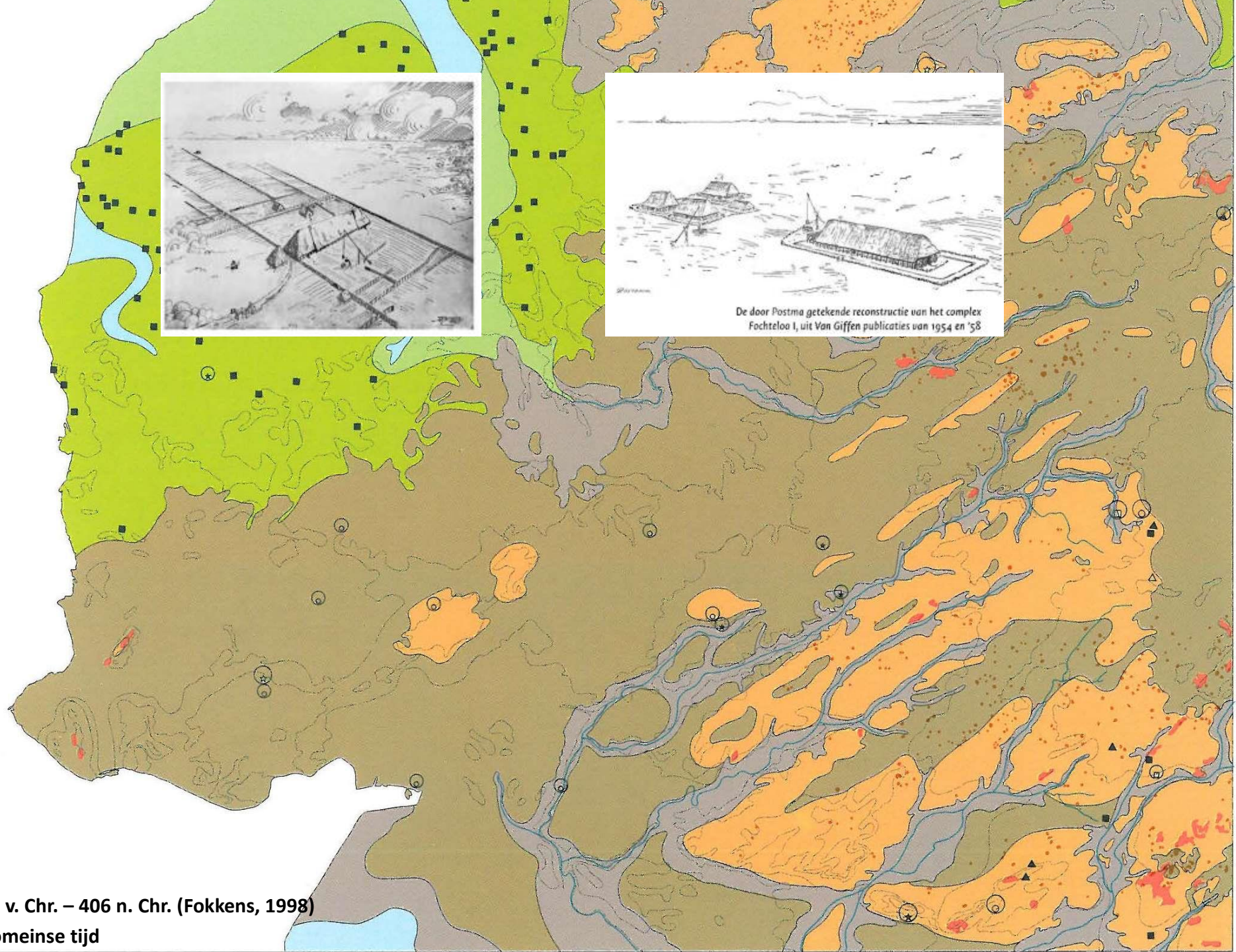

12 v. Chr. – 406 n. Chr. (Fokkens, 1998)

Romeinse tijd

De vroege middeleeuwen
Ontvolking?

- Merovingische vondsten van Angelsaksisch aardewerk uit de tweede helft van de 5e eeuw.

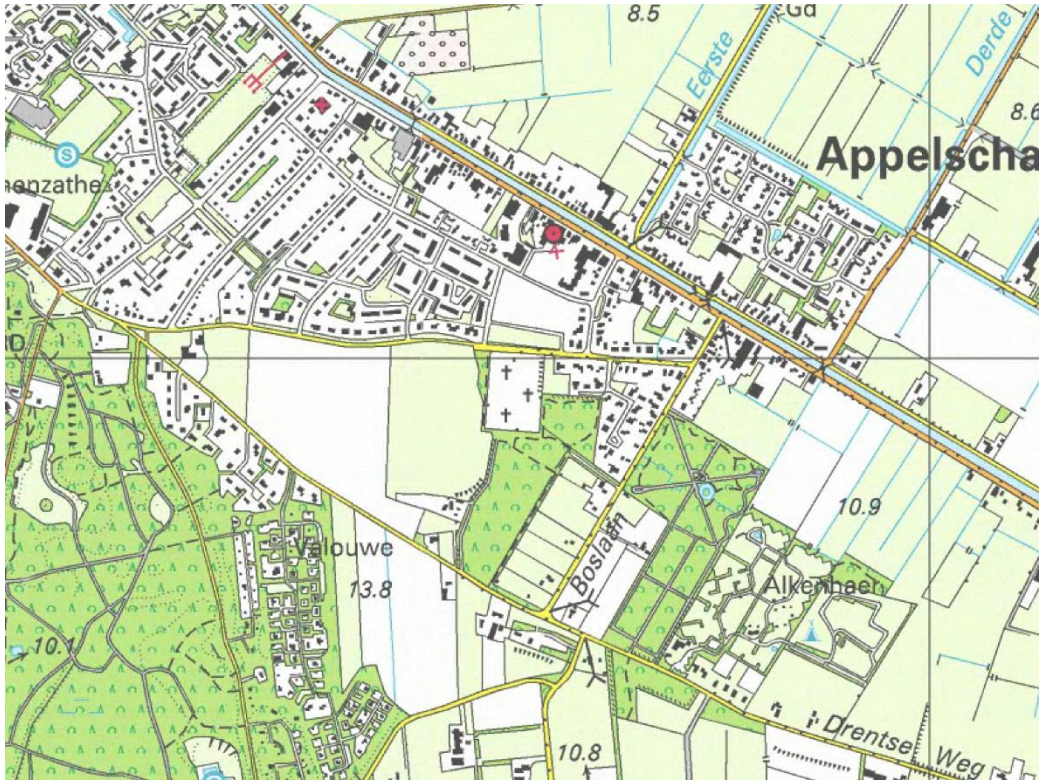

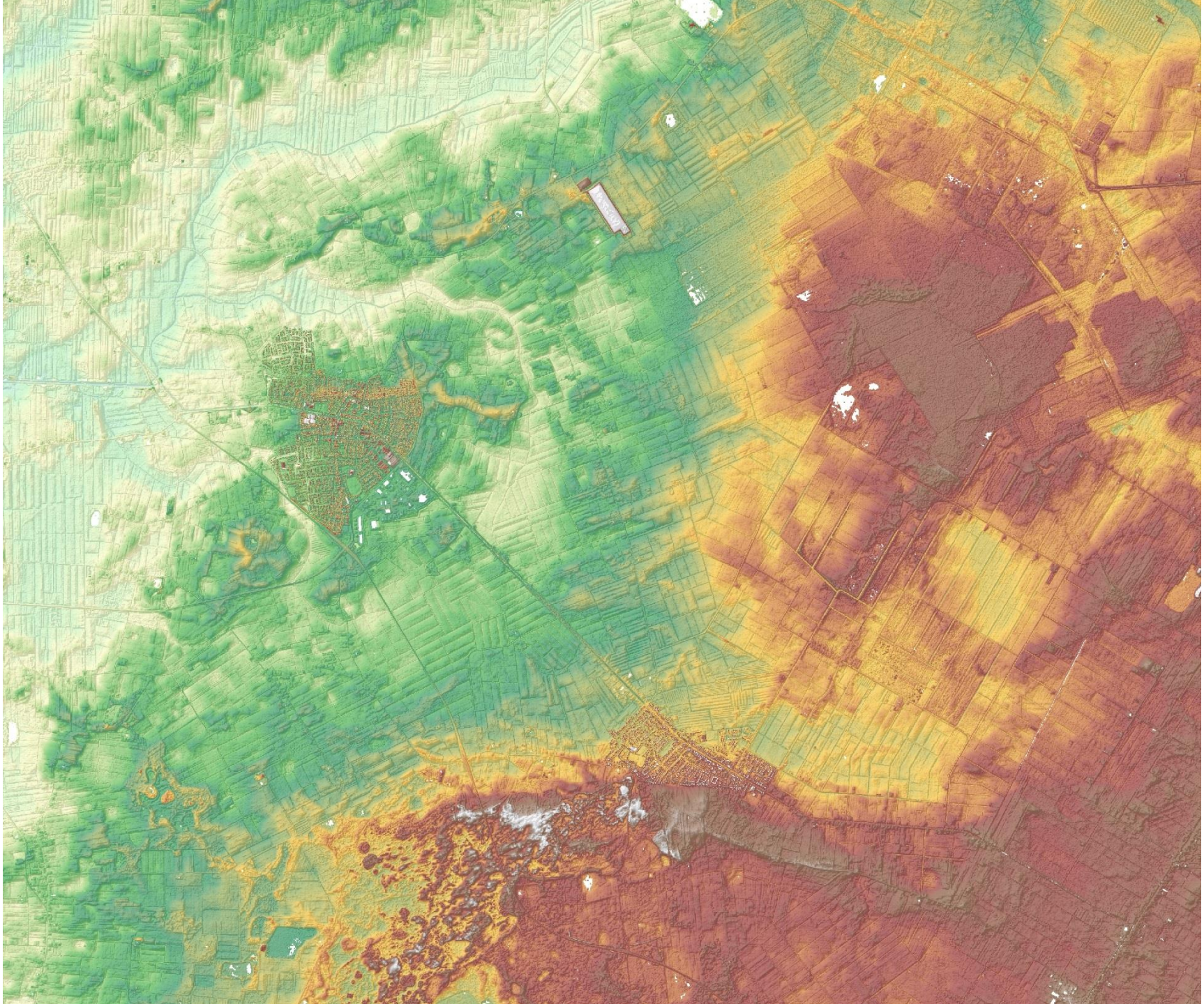

De agrarische veenontginningen

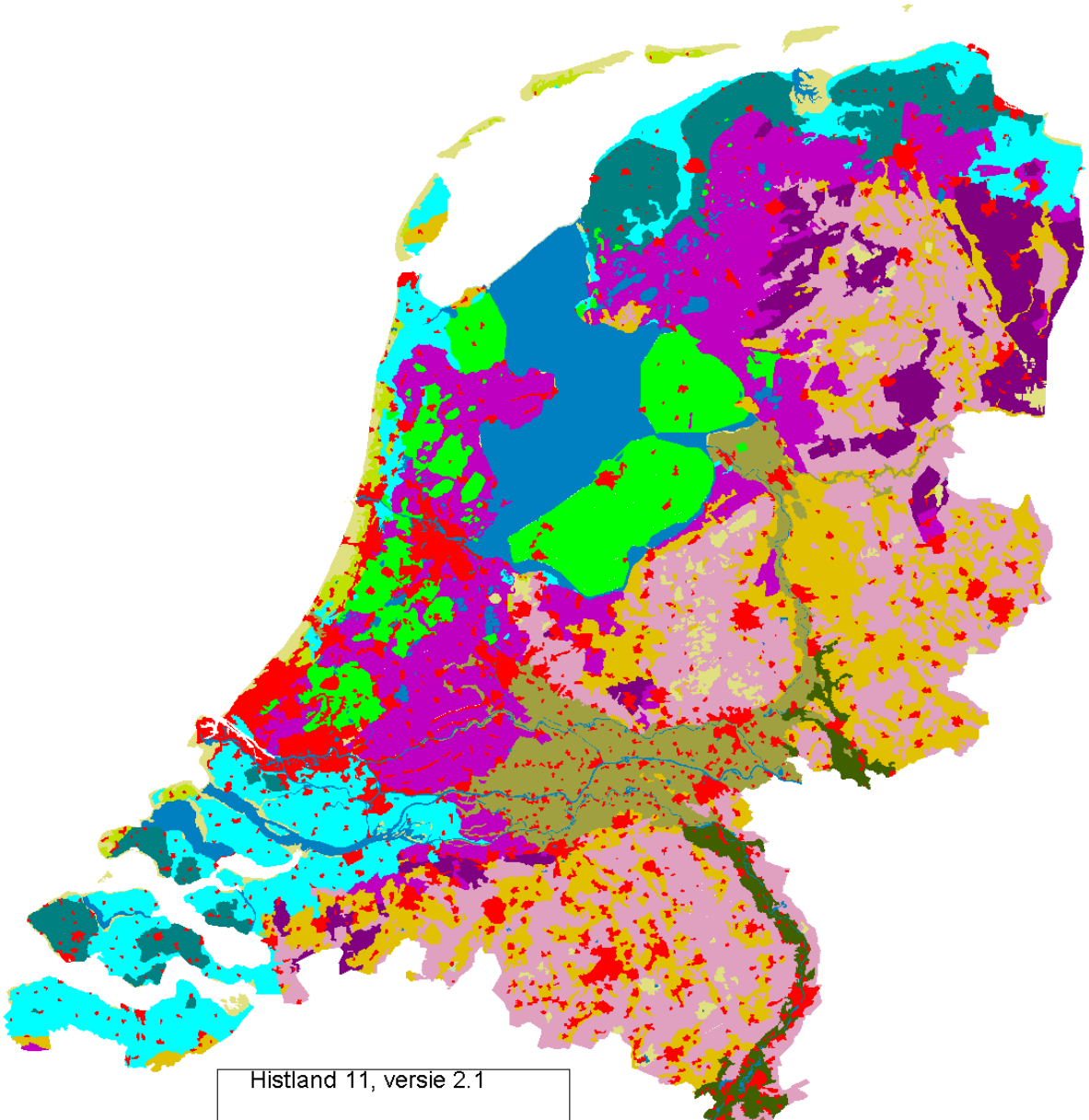

Typische langgerekte verkavelingsvormen

Ontstaan van de langgerekte verkavelingsvormen

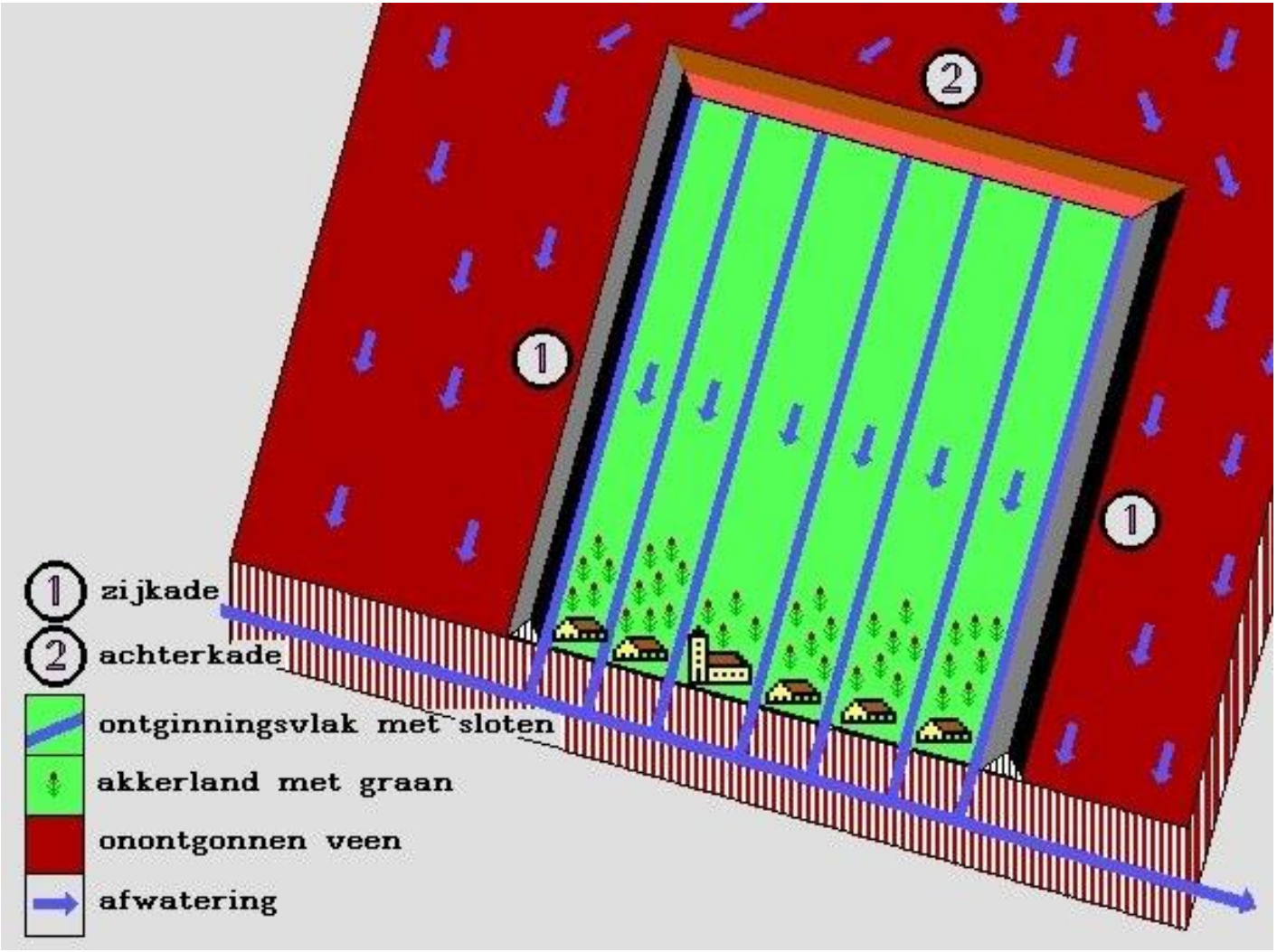

De agrarische veenontginningen

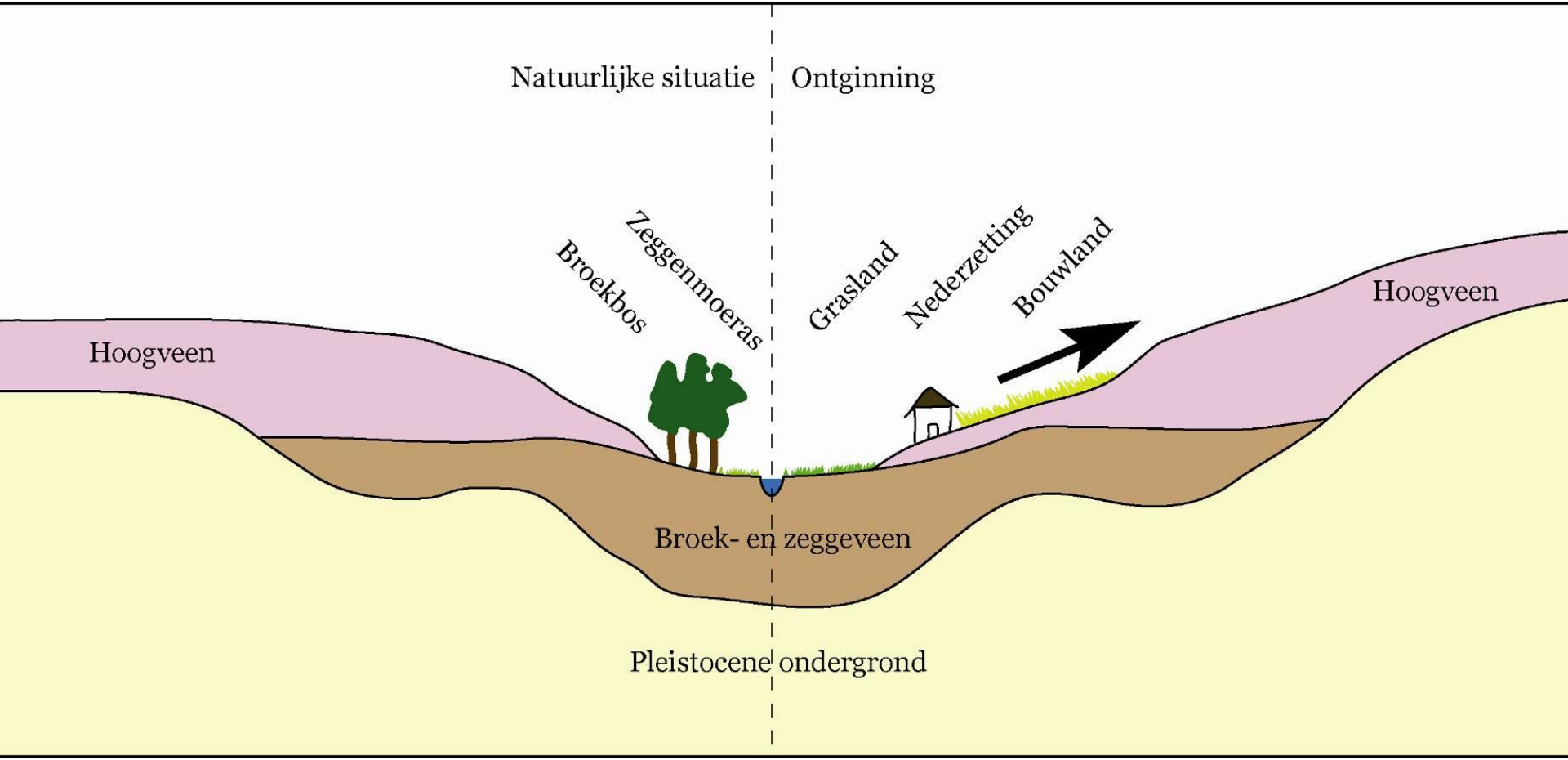

Veenrugontginningsmodel

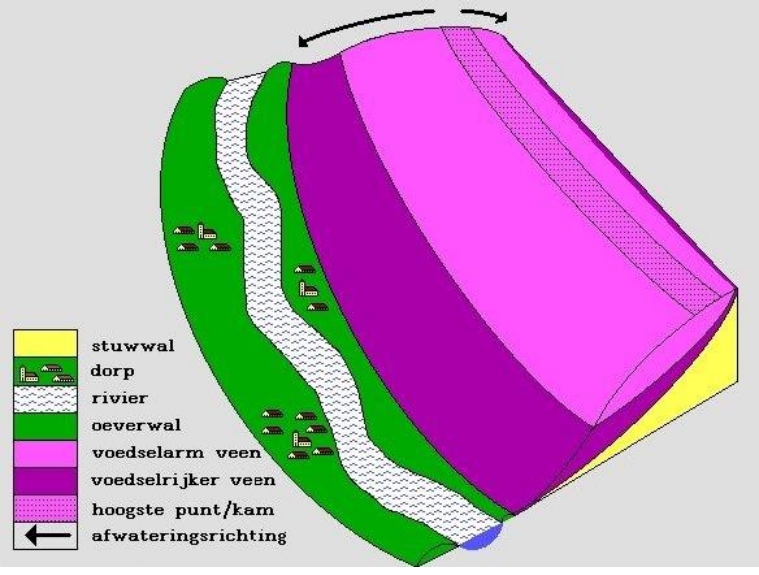

1

2

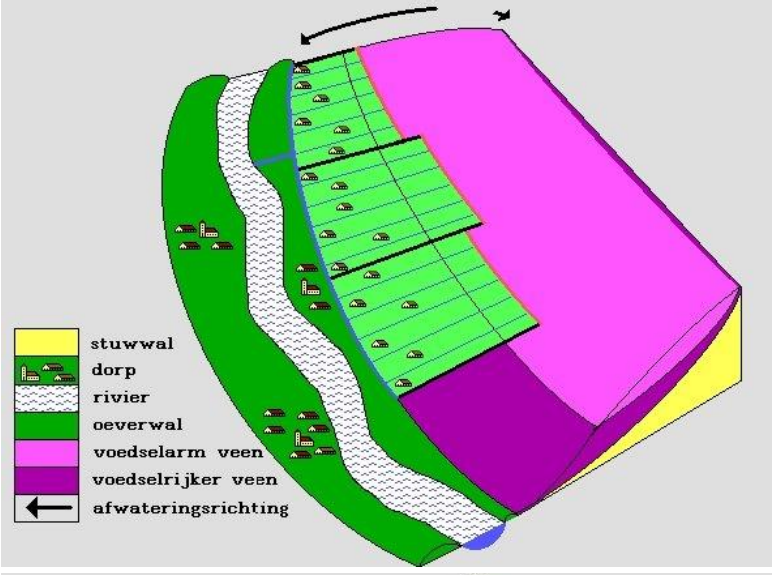

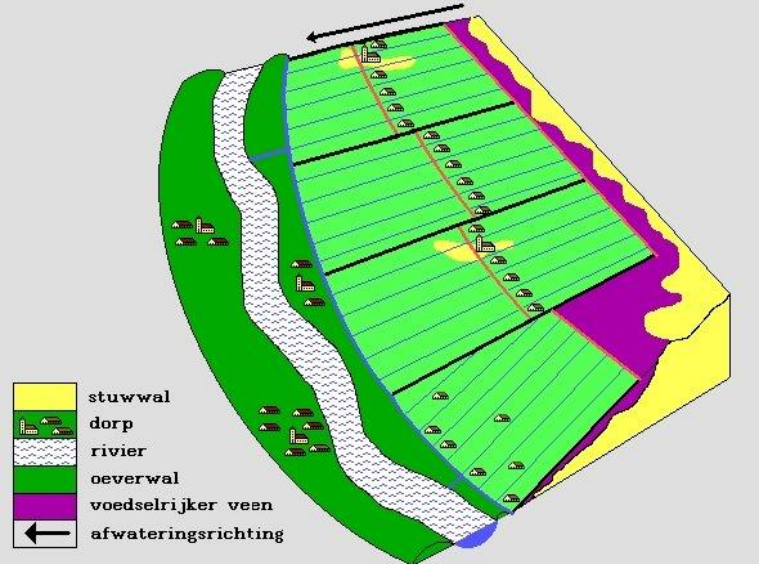

3

4

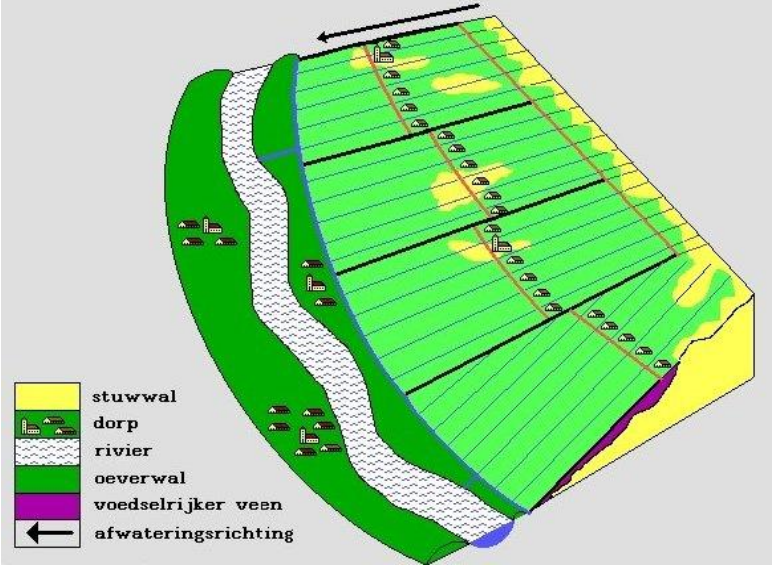

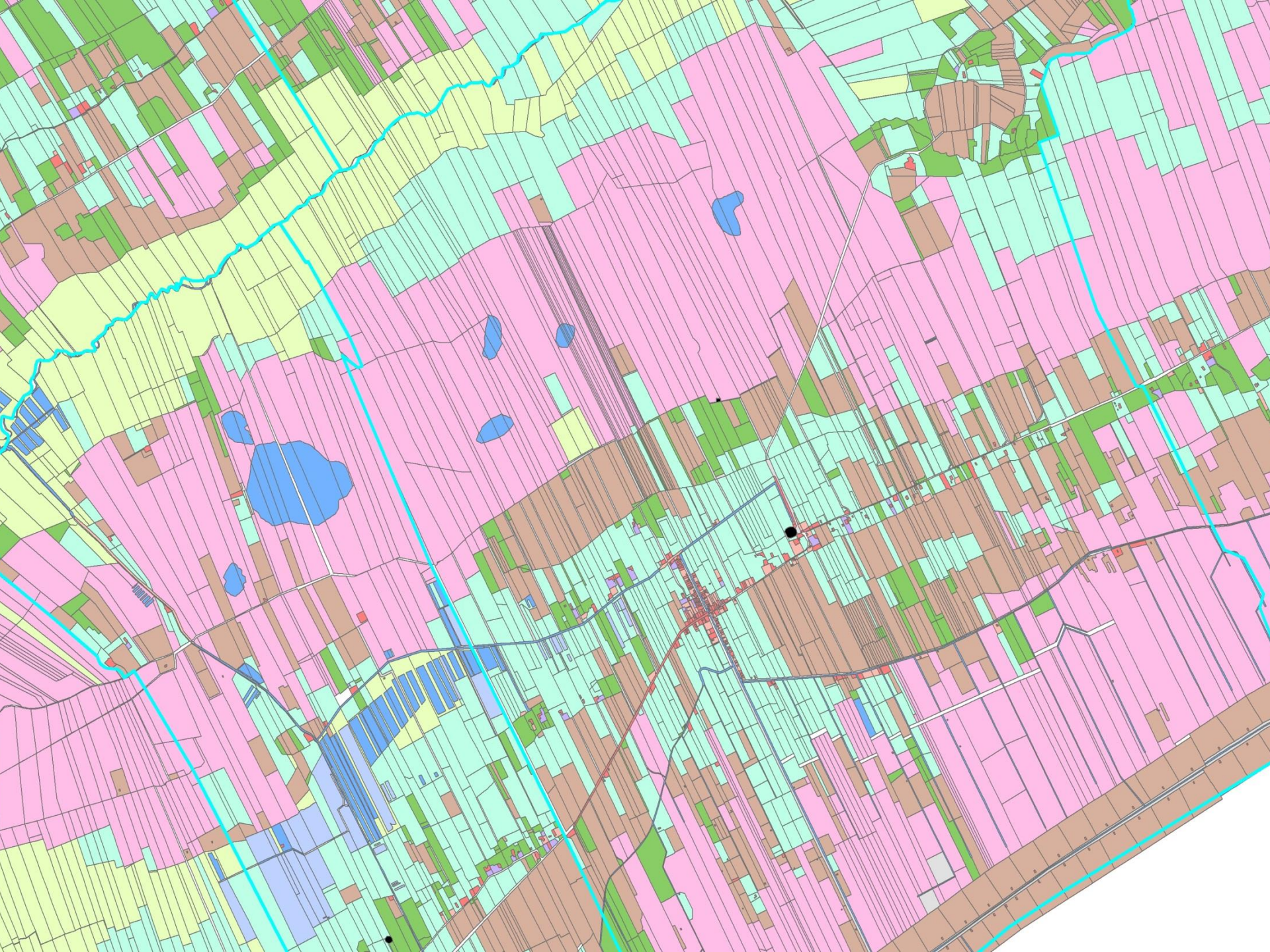

Stellingwerven – historische gegevens

- 944 pagus forestensis in bezit bij bisschop (jachtrecht & wildernisregaal)
- 1118 bisschoppelijk bezit te Kuinre
- 1132 Ruthe (Rottum)
- 1165 Friezen van Lammerbruke
- 1230 Frisones de Cunre et Lenna
- 1309 Aanval op Vollenhoofse kasteel
- 1320 Overeenkomst 17 Stellingwerfse parochies met bisschop
- 1328 afscheiding van Drenthe (12 parochies waaronder Appelscha)

Stellingwerven - historische gegevens

Wereldlijke en geestelijke macht

- **Tijns belasting: Holtwolde, Olde- en Nijelamer, Wolvega, Donkerbroek**
- **‘Cope’ naam: Oldeberkoop (‘*Brokope*’ 1228)**
- **1204 Stichting kerk van Holtpade (‘*incola*’)**

Het esgehuchtenlandschap van de Stellingwerven & Appelscha

Ruimtelijk begrensde eenheid in het landschap

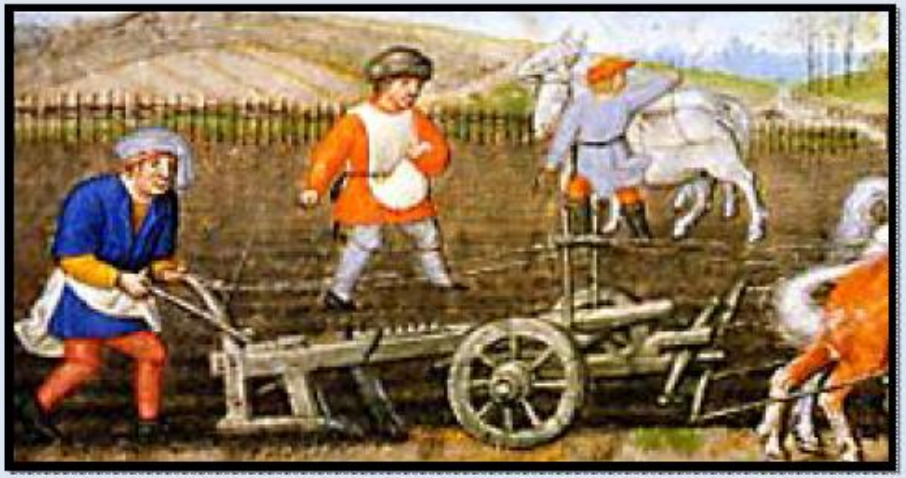

Primaire doel: akkerbouw

Wat is een es?

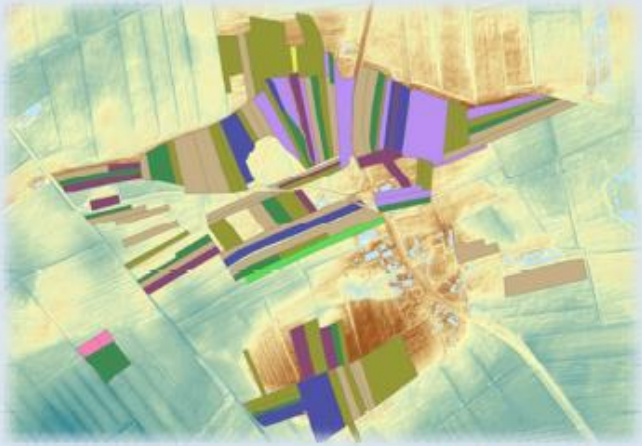

Omvang van meerdere percelen met meerdere grondeigenaren

Percelen niet duidelijk van elkaar gescheiden door singels of houtwallen: wel houtwal rondom escomplex.

Model esdorpenlandschap

<u>Kern</u>
Esdorp (met brink)
Goorns (moestuinen)

<u>Eerste schil</u>
Essen

<u>Tweede schil (periferie)</u>
Groenlanden
(hooilanden en weilanden)

Veldgronden
(heide, stuifzand)

Bossen

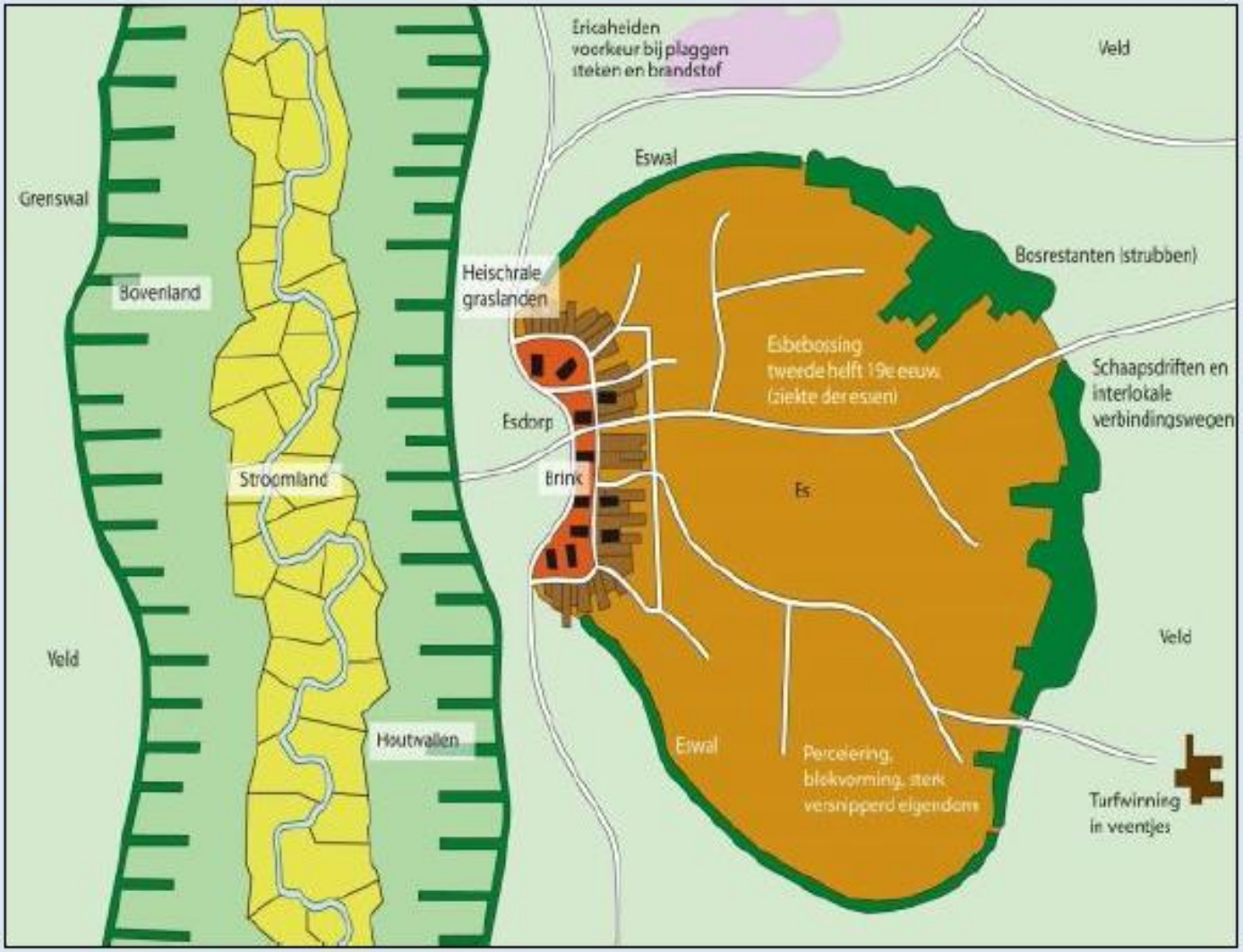

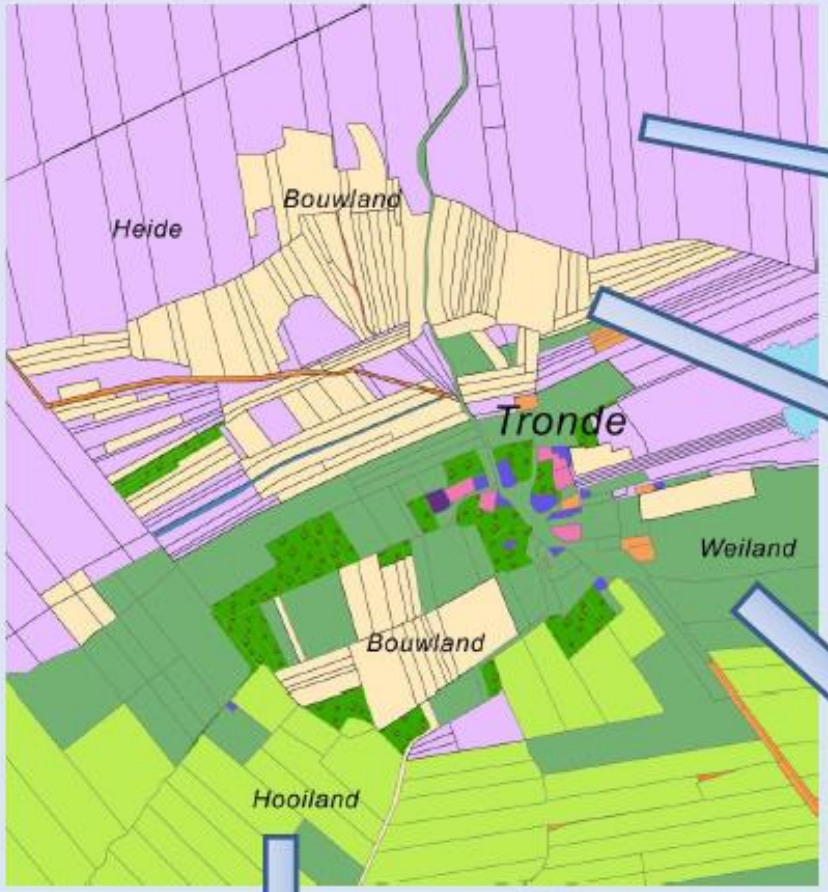

Heide

bouwland

Hooiland

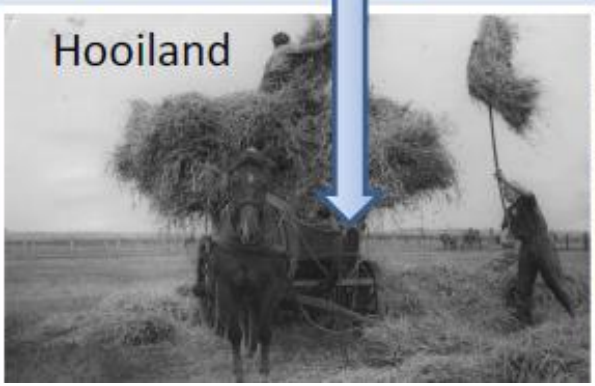

Weiland

Plaggenlandbouw

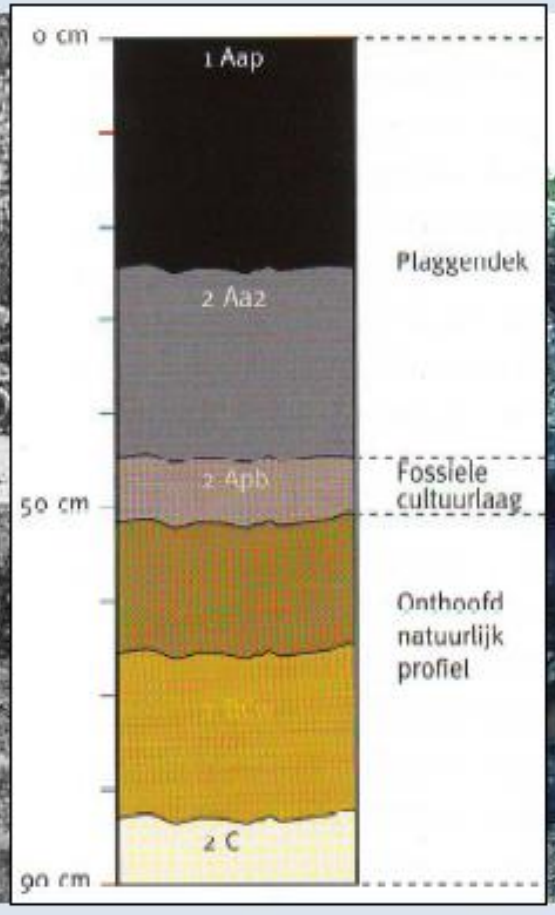

De es van Tronde

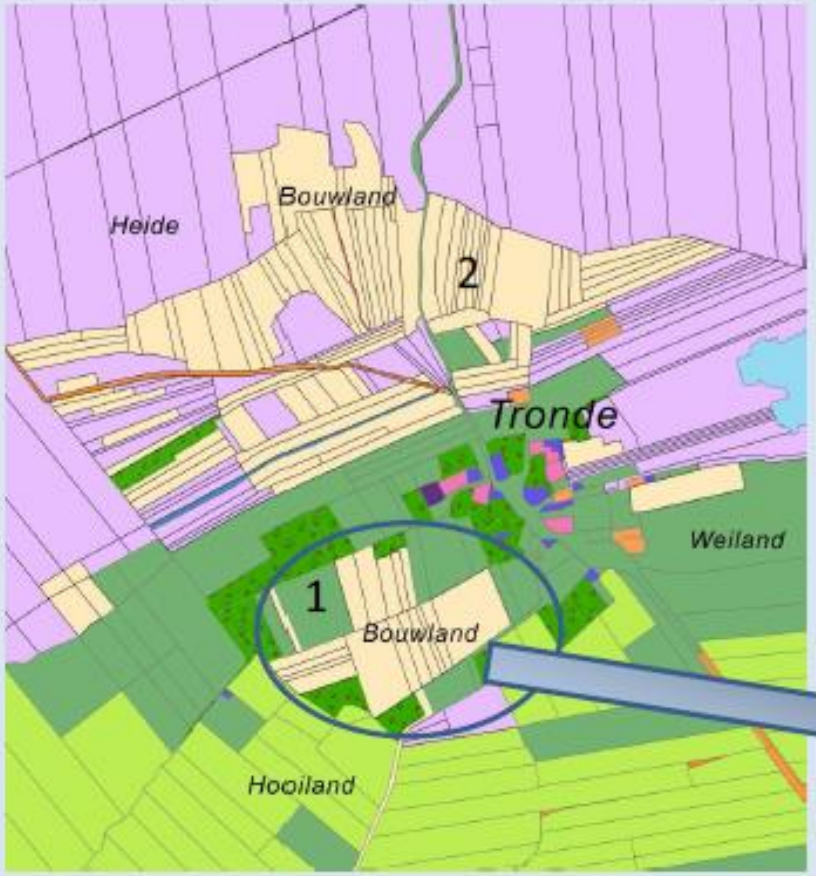

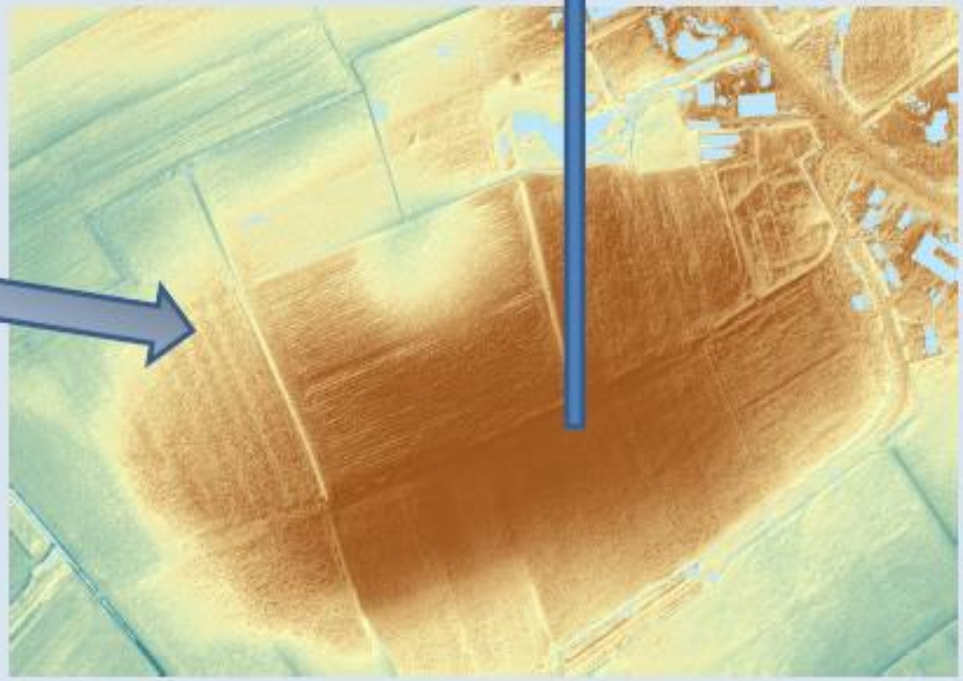

Boring in de es van Tronde

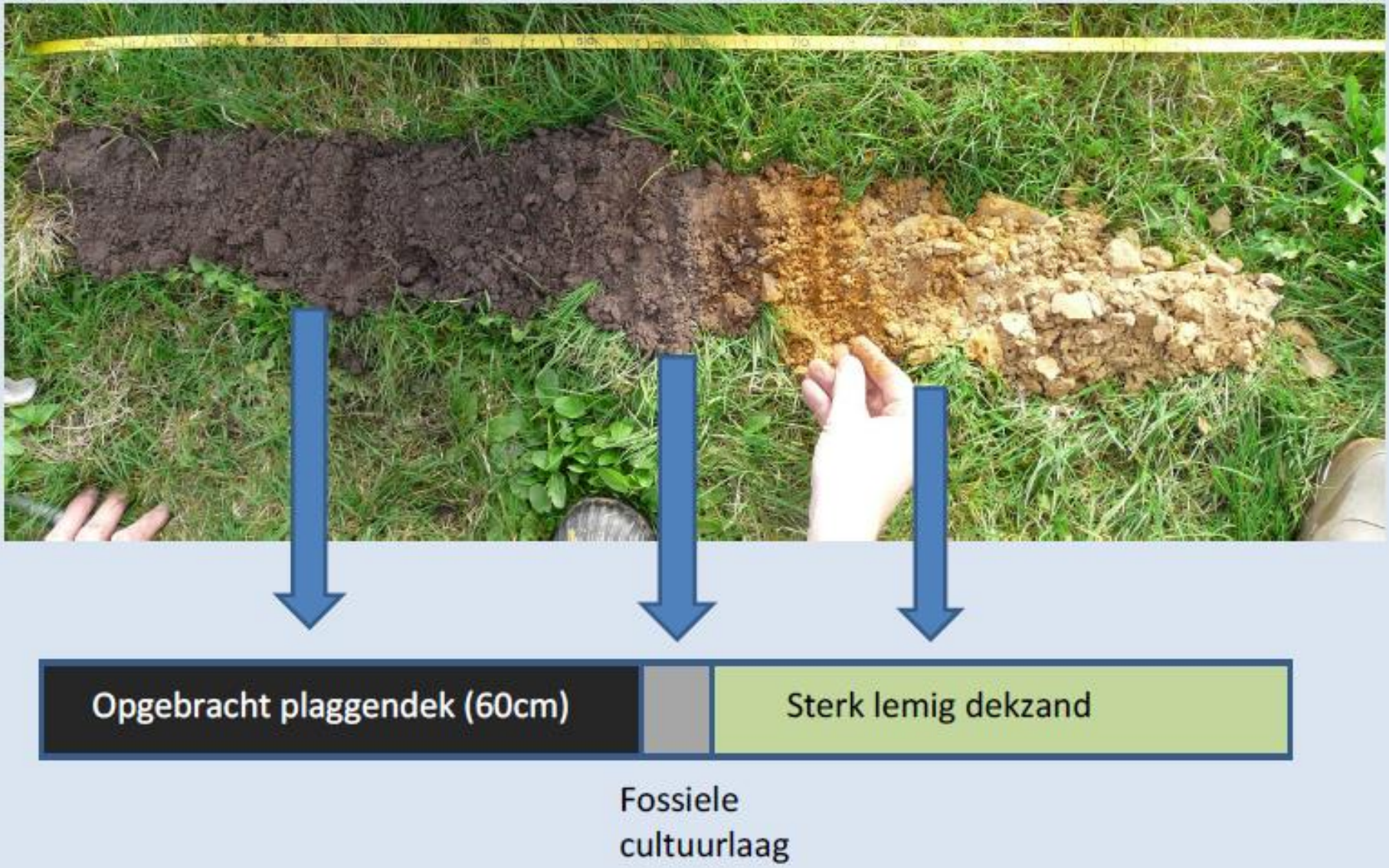

Landschappelijke structuur Appelscha

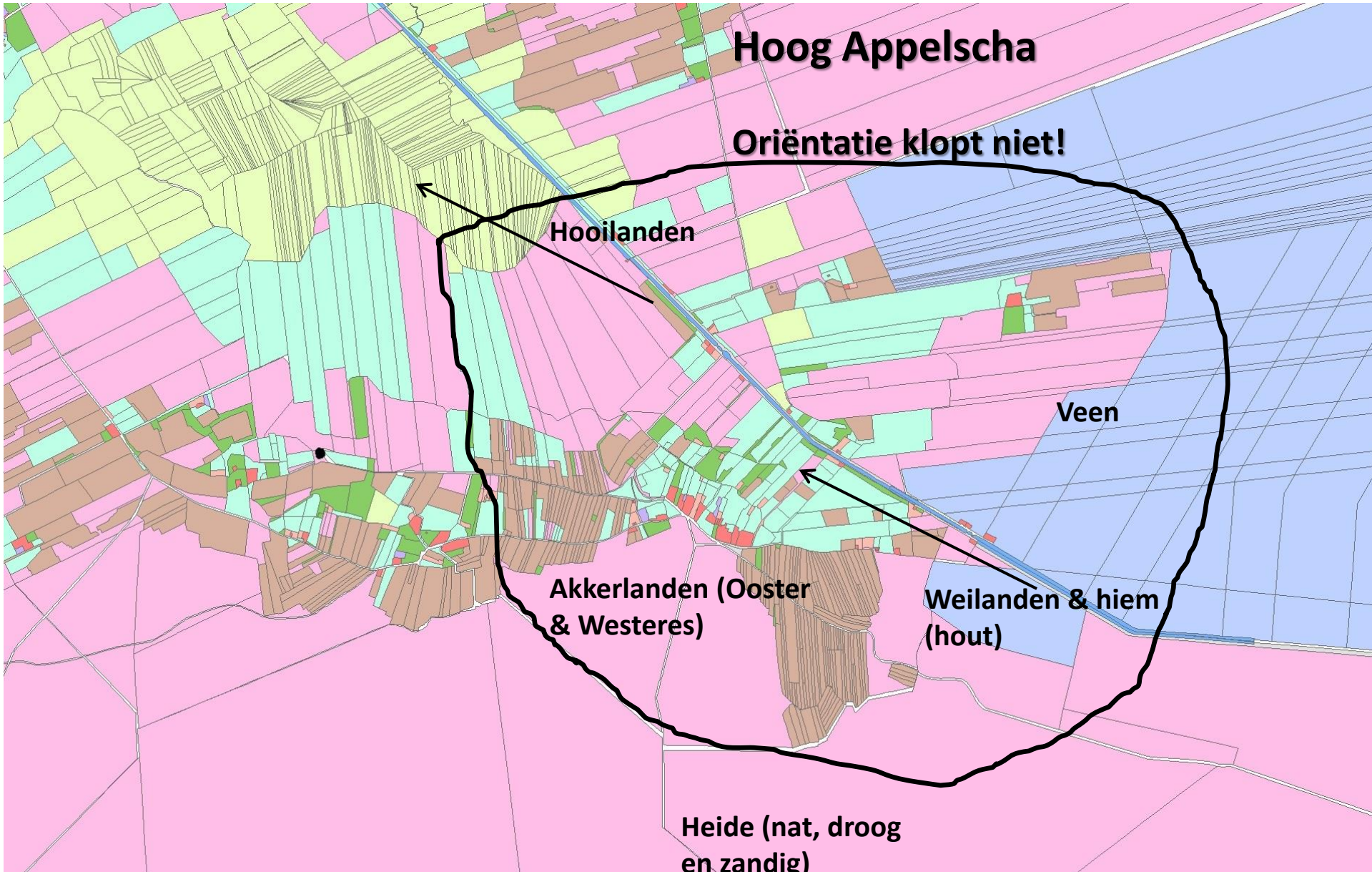

Landschappelijke structuur Appelscha

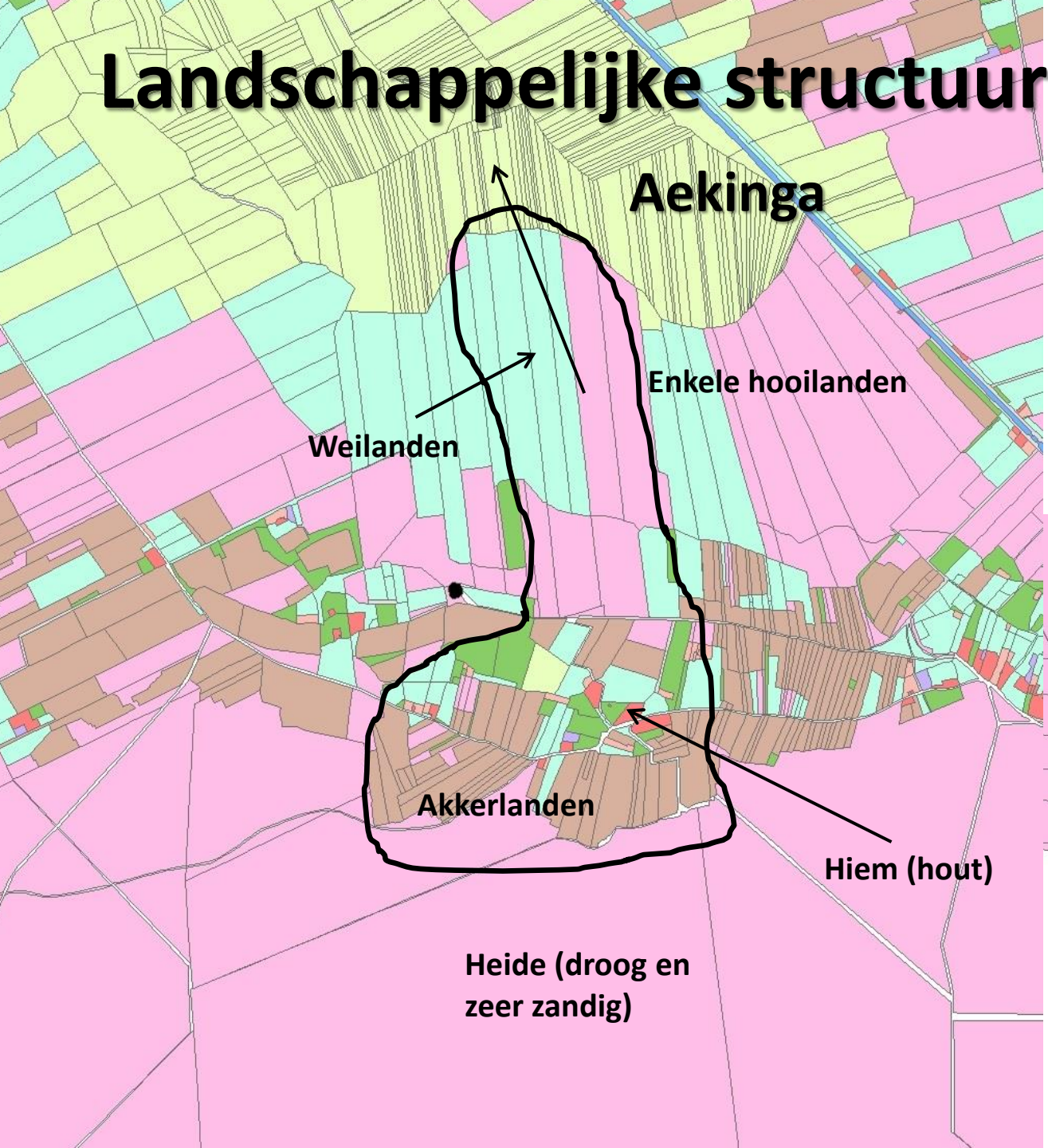

Landschappelijke structuur Appelscha

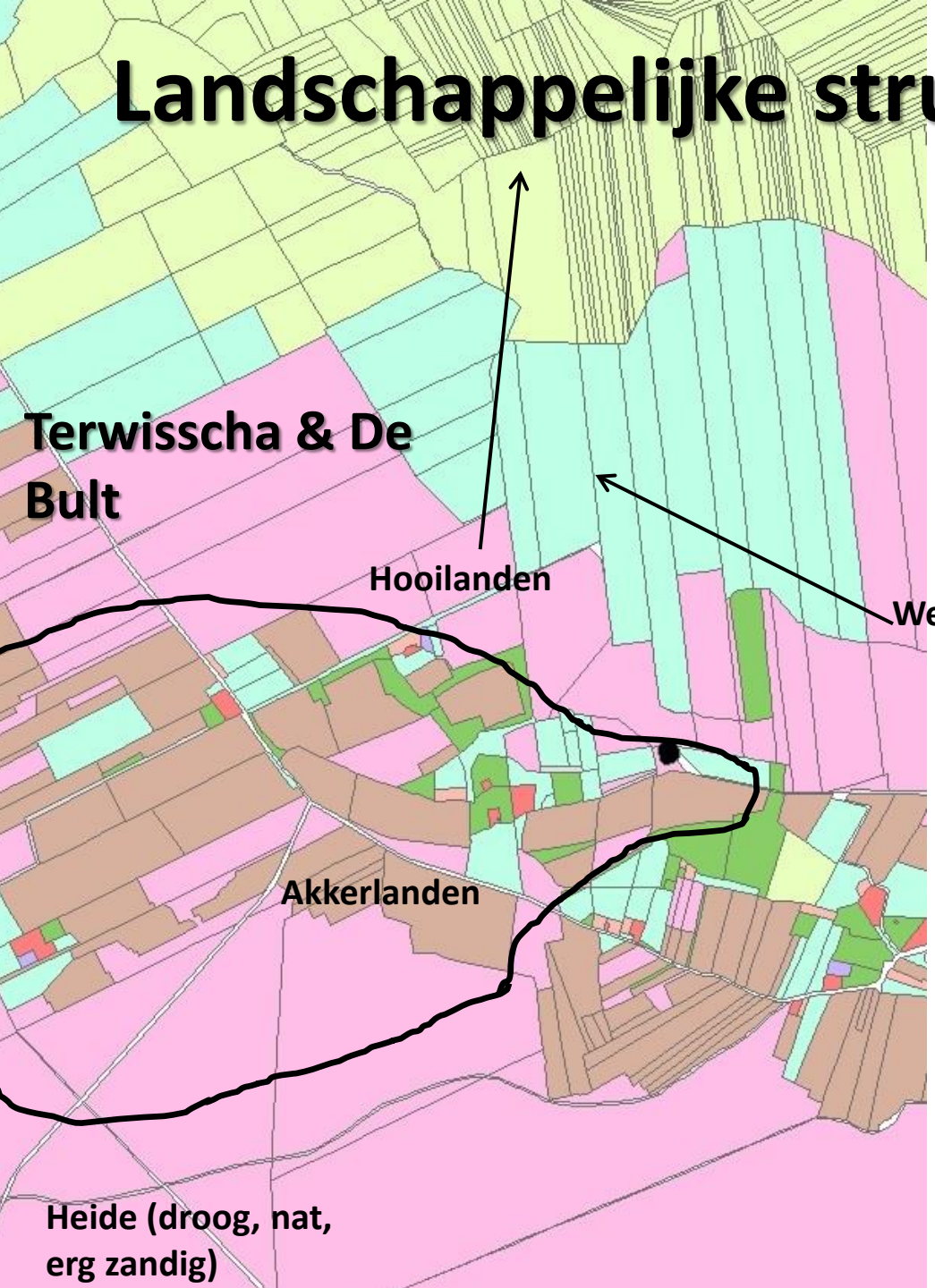

Historische gegevens Appelscha

- 1247 wordt Appelscha voor het eerst genoemd

- 1247: Bisschop Otto draagt aan het klooster te Ruinen over de tienden van twee hofsteden te Appelscha (van Gelmer en Himo), in verband met de intrede in het klooster van den geestelijken Bernard en zijne dochter (tienden in handen van Bernard Benzing en de geestelijke Hendrik).

- 1251: Bisschop Hendrik geeft aan het klooster te Ruinen de tienden van twee hofsteden te Appelscha (Hendrik en Frederik), waarvan Hendrik Pape en Bernard Buizinc afstand gedaan hadden. Laatstgenoemde ontvangt van de bisschop hiervoor in leen een hofstede genaamd Plumbinc bij Paaslo.

Wat betekenen deze schenkingen?

- Een tiende was een belasting rustend op een perceel of boerderij (tiende opbrengst oogst of jongvee).
- Waarschijnlijk waren het heren of ministerialen die al over deze tienden in Appelscha beschikten.
- In Steenwijk & Steenwijkerwold, vlakbij Paaslo, kennen we namelijk een ministeriaal Benzinck of Bensing.
- We hebben echter geen idee waar in Appelscha deze 4 boerderijen waren gelegen

De kerk

Kerk

- De klok is in 1435.
- De kerk van Appelscha was gewijd aan Sint Nicolaas (patroonheilige)
- Oorspronkelijk een toren gehad
- Ennik & Klooster schatten de ouderdom van de kerk op begin 14e eeuws
- Waar heeft de voorganger van de kerk gestaan?

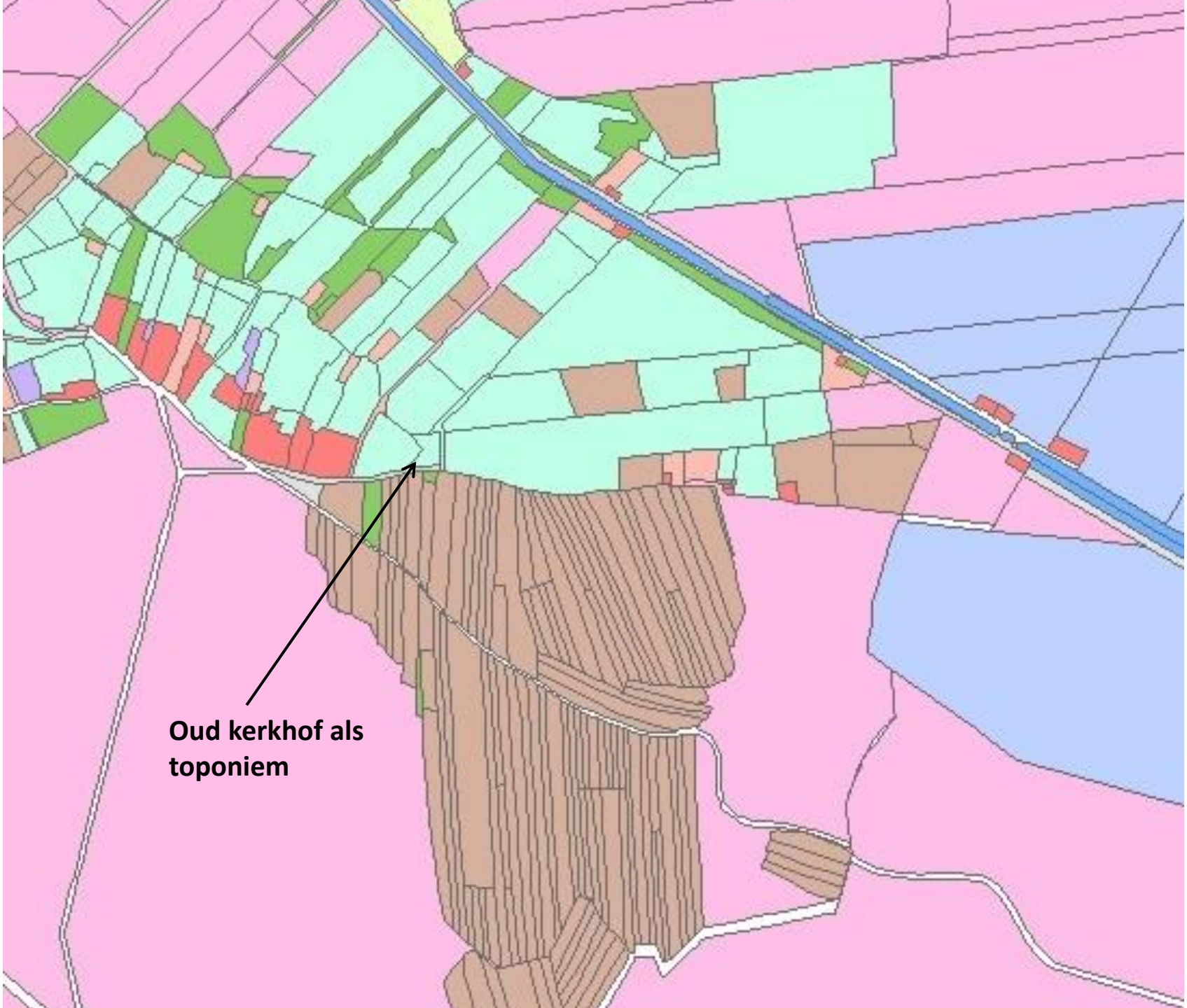
Oud kerkhof als
toponiem

Verveningen van Appelscha

- Na de middeleeuwen vormen de verveningen rondom Appelscha & Fochteloo een belangrijke historische periode

- Appelscha maakt een belangrijke bevolkingsgroei door en het zwaartepunt van het dorp verplaatst zich van Hoog-Appelscha richting de vaart

De GRIETENYE van
STELLINGWERF
OOST EYNDE,
maer over jegenwoordigh
d'E. Heer PHILIBERTUS LYCKLAMA VAN NYEHOLT
Grietman is.
Bysitters zyn Luytjen Foppesz
Johannes Martensz
Lœlius Swaga Secretaris.
UPSTERLANDIÆ
PARS.
Vici cum fanis
Parochie kercken
Vici
Burrten
Nobilium sedes
Edelen Staten
Patriciorum sedes
Eygen erfde Staten
Castella
Schanzen
Molendina
Windt molens
Brebergh
Doncker broeck
Haule
Laeg landt
Bouw Landt
Heyde
Ruysschen
Hornsterswaeg
Jobbegae
Cuyvre fl.
STELLINGWERF
Jardingen
Serapp inga
Weperen
Oosterwolde
Oster Molen
Knolle
Manninga
Steenge
Prandinga
Mackinga
Schuringa
Lycklama
Duyrswolde
Clasinga
Vochtele
Veen molen
Mathuysen
Buttinga
Boeck horst
Veenekooten
Langedyck
Nye Bercoop
Hoogt
Vennte
OOSTEYNDE
Deddinga
Buyrte
Olde Bercoop
Trondt
Beckhof
Appelsche
Ter Wisga
Eckinga
Hoog Appelsche
Essloo
Besch
Heyde
Reg molen
Sand Duynen
Diveren
STELLINGWERF WEST PARS.
EYNDE PARS.
SCHOTERLANDIÆ PARS.
DRENTHIÆ PARS.
Milliare Germanicum Commune
Een gemeene Duytsche myle
Hora Itineris
Een Uyre gaens
Designantibus S.A.H. et S.G.

STELLINGW. O.
LIJKLAMA
STELLINGWERF
OOST-EYNDE
De Negende GRIETENIJE van de
SEVEN WOLDEN.
Weesentlyk afgebeelt
Doe
DE HEER
LUBBERTUS LIJKLAMA
van
NIJEHOLT
Aldaar GRIETMAN was.
En ten Tweedenmaal
GEDEPUTEERDE STAAT
Van FRIESLAND. Wegens
Bovengeß Quartier.
A°. CH. CIƆ. IƆC. LXXXV.
Door
BERNHARDUS SCHOTANUS
a
STERRINGA.
Teikens:
Dorpkerken
Dichte Buerten
Verse-wide Buerten
Stemmende Plaatsen met Huizen
Stemmende Stellen sonder Huizen
Vogel koojen
Koorenmolens
OOSTERLANDS Grenzen
SCHOOTERLANDS Grenzen
STELLINGWERF WEST ENDE
DRENTSCHE FEENEN
OOST
WEST
Hooge Feenen
Hoog Veen
Hooy Landen
Laage Weyd Landen
Sand Duinen
Sandige Heyde
Harde Sandige Heyde
Duerswolde
Wynsetterp
Hornster Swaag
Jobbega
Schurega
Donkerbroek
Haule
Makkinga
Oosterwolde
Vochtele
Langedyk
Nye Berkoop
Oude Berkoop
Appelsche
Hoog Appelsche
Elsloo
Tronde
Vernietigde Klooster
De Broek
Kl. Wateren
Beuk
Swart Water
Breberg
Galgen berg
Matte Meer
Steenpoel
Veene Buiren
Veen Landen
Frankena
Portinga
Rekken Akker
Sand Poel
Elinga
De Molen
Bekhof
Linde stroom
Wermeerde Uitgegeven Door FRANÇOIS HALMA 1718

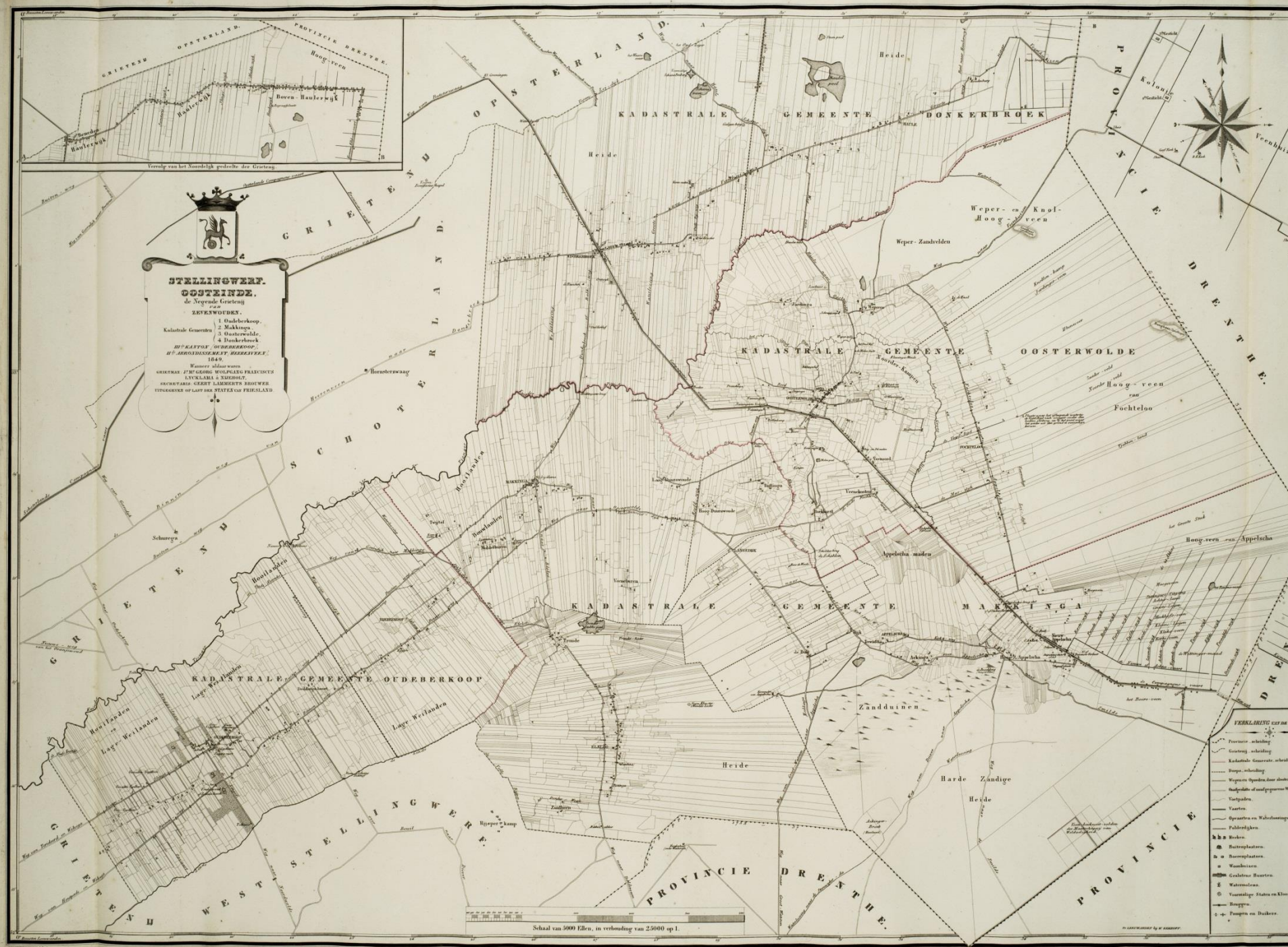
STELLINGWERF.
OOSTEINDE.
de Negende Grietenij van ZEVENWOUDEN.
Kadastrale Gemeenten
1. Oudeberkoop.
2. Makkinga.
3. Oosterwolde.
4. Donkerbroek.
III^de KANTON (OUDEBERKOOP).
II^de ARRONDISSEMENT HEERENVEEN.
1849.
Wanneer aldaar waren
GRIETMAN J^NR GEORG WOLFGANG FRANCISCUS LUCKLAMA à NIJEHOLT.
SECRETARIS GEERT LAMMERTS BROUWER
UITGEGEVEN OP LAST DER STATEN VAN FRIESLAND.
Vervolg van het Noordelijk gedeelte der Grietenij.
Hoog-veen
Boven-Haulerwijk
Haulerwijk
Benedenhaulerwijk
GRIETENIJ OOSTERLAND.
PROVINCIE DRENTHE.
KADASTRALE GEMEENTE DONKERBROEK
KADASTRALE GEMEENTE OOSTERWOLDE
KADASTRALE GEMEENTE MAKKINGA
KADASTRALE GEMEENTE OUDEBERKOOP
GRIETENIJ SCHOTERLAND.
GRIETENIJ WEST STELLINGWERF.
Heide
Weper- en Knol-Hoog-veen
Weper-Zandvelden
Hoog-veen van Fochteloo
Hoog-veen van Appelscha
Appelscha-maden
Zandduinen
Harde Zandige Heide
Hoorlanden
Lage Weilanden
Hornsterwaag
Schuwega
Veenhuis
Kolonie
Schaal van 5000 Ellen, in verhoudingen van 2,5000 op 1.
VERKLARING VAN DE
Provincie-scheiding
Grietenij-scheiding
Kadastrale Gemeente-scheiding
Dorps-scheiding
Wegen en Openbare door-slooten
Onbepaalde of onafgemaarde W
Voetpaden
Vaarten
Opgaarten en Waterbuisingen
Paldendijken
Beeken
Buitenplaatsen
Boerenplaatsen
Woonhuizen
Gesloten Bunten
Watermolens
Voormalige Staten en Kloo
Bruggen
Pompen en Duikers
Gravenhage, Lith. van W. Kerkhoff.

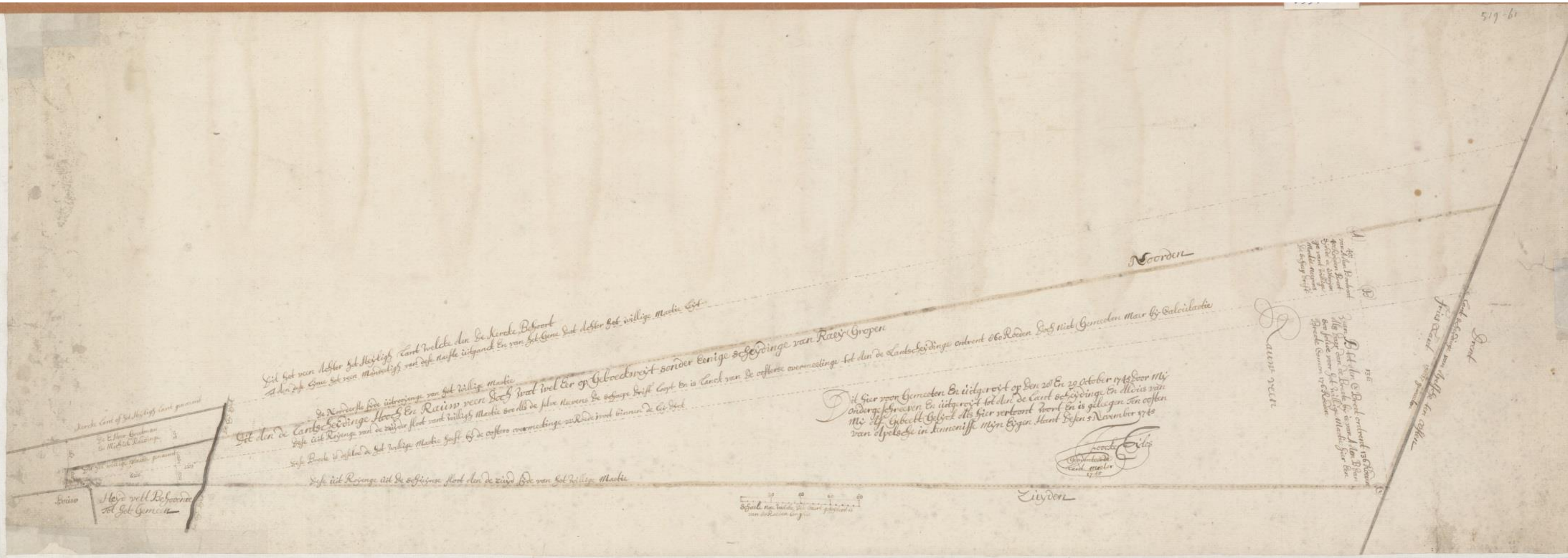
Noorden
Ziyden
Dit Gier voor Gemeeten En uitgeroit op den 28 En 29 October 1745 door Mij
ondergeschreeven En uitgeroit tot aan de Lant scheydinge En alwaar van
Mij elf Gebeelt Gelijck als hier vertoont wort En is gelegen ten oosten
van Ayelsche in kennisse Mijn Eigen Hant Desen 5 November 1745
Foocke Eiles
Lant meeter
1745
Dit aan de Lantscheydinge Hooch En Rauw veen Dach wat wel Eer op Geboeckweit sonder eenige scheydinge van Raey Gropen
Rauw velt
Heyd velt Behoorende tot het Gemeen

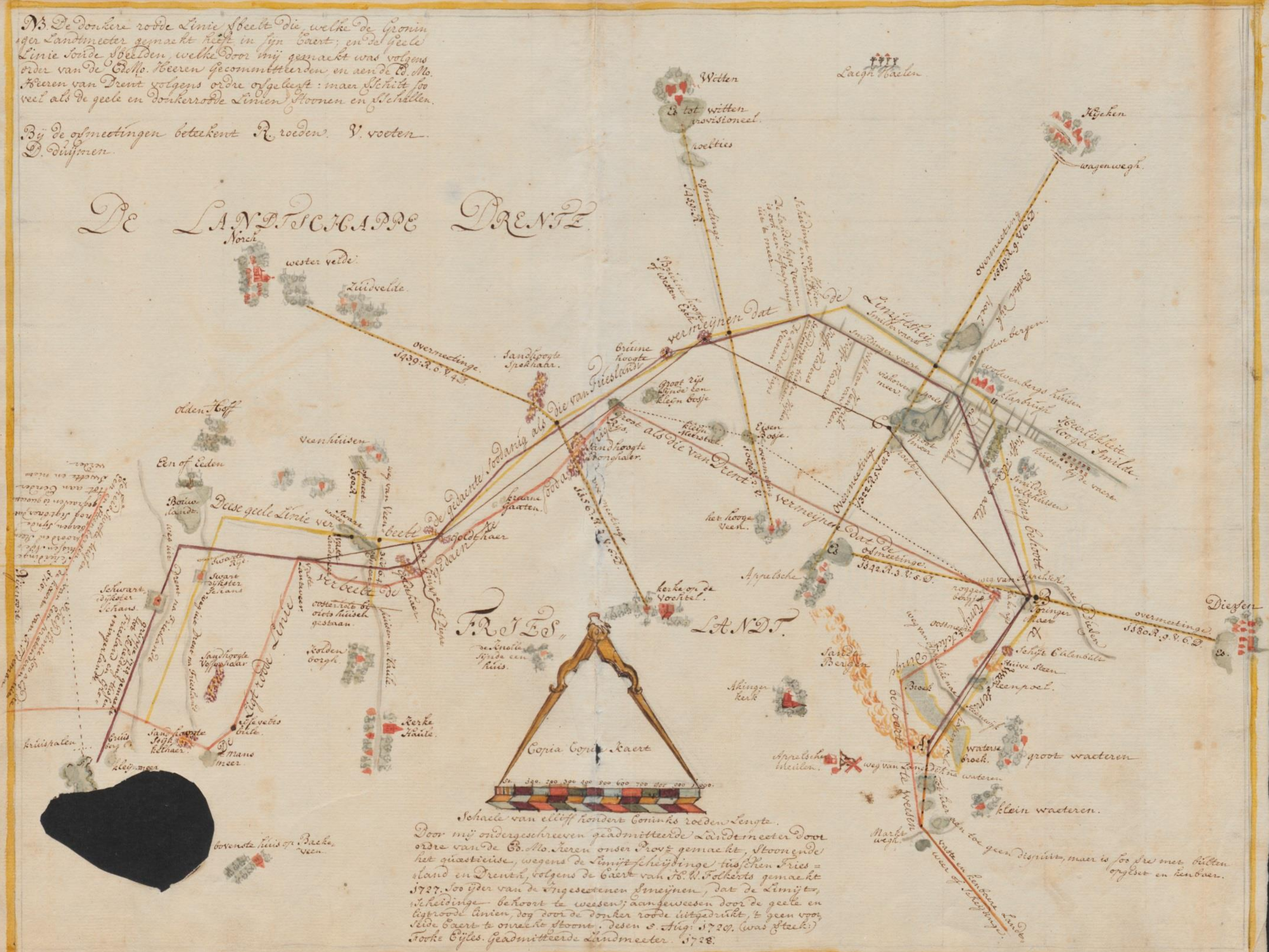
NB. De donkere roode Linie sbeelt die, welke de Groninger Landtmeeter gemaekt heeft in sijn Caert; en de Geele Linie soude sbeelden, welke door mij gemaeckt was volgens order van de Ed.Mo. Heeren Gecommitteerden, en aen de Ed. Mo. Heeren van Drent volgens ordre ofgelevert: maer ßchilt soo veel als de geele en donkerroode Linien stoonen en ßchallen.
Bij de ofmeetingen beteekent R. roeden. V. voeten. D. duijmen.
De Landtschappe Drentz
Norch
wester velde
Zuidvelde
Wetten
Laegh Haelen
Hyeken
wagenwegh
overmeetinge. 1439: R. 6. V. 4 D.
Sandhoogte Spekhaar
olden Hoff
Veenhuisen
Een of Eeden
Deese geele Linie verbeelt de gedaente soodanig als die van Frieslandt vermeynen dat de Limitscheij
Groot als die van Drent vermeynen dat de
Sandhoogte Donghaer
Appelsche
kerke op de Vochtel
Fries Landt
Diessen
overmeetinge. 1580: R. 9. V. 6. D.
Schifte Eulenbult
Steenpoel
Akinger kerk
groot waeteren
klein waeteren
Appelsche meulen
Kerke Haule
Kolden Borgh
Schwart dykster Schans
Sandhoogte Vosshaar
Marktwegh
bovenste huis op Backeveen
Copia Copie Kaert
50. 100. 200. 300. 400. 500. 600. 700. 800. 900. 1000.
Schaele van elliff hondert Coninks rolden Lengte.
Door mij ondergeschreeven geadmitteerde Landtmeeter door ordre van de Ed. Mo. Heeren onser Provie gemaekt, stoonende het quæstieuse, wegens de Limijtscheijdinge tusschen Friesland en Drenth, volgens de Caert van H. W. Folkerts gemaekt 1727. Soo ijder van de Ingeseetenen smeijnen, dat de Limijtscheidinge behoort te weesen; aangeweesen door de geele en ligtroode linien, dog door de donker roode uitgedrukt, 't geen voorseide Caert te onrecht stoont. desen 5. Aug: 1729. (was steek:) Fooke Eijles. Geadmitteerde Landmeeter. 1728.

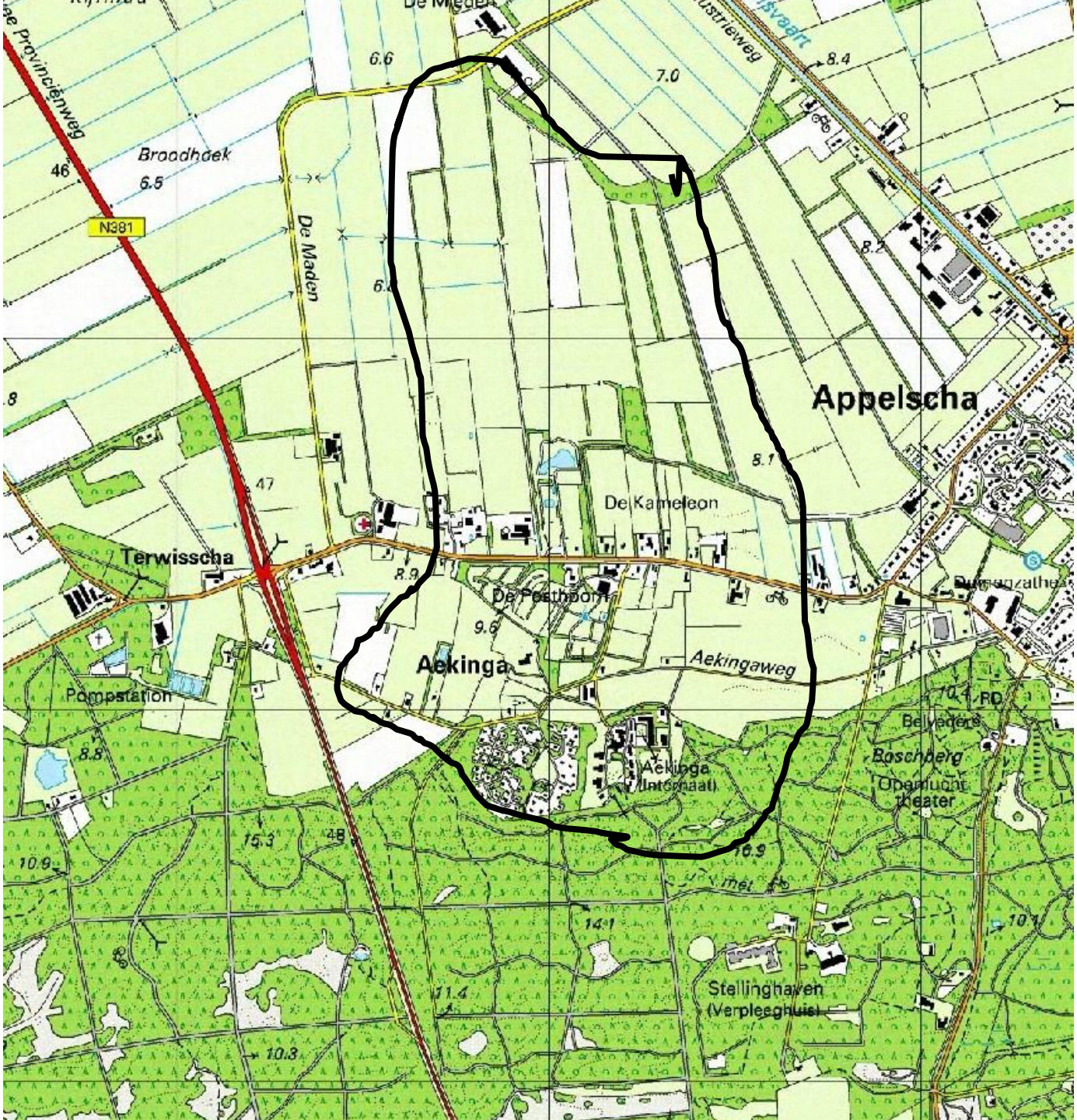
Provincienweg
N381
Broadhoek
De Maden
De Meden
Appelscha
De Kameleon
Terwisscha
De Posthoorn
Aekinga
Aekingaweg
Pompstation
Aekinga (Intermaat)
Belvedere
Boschberg
Openlucht theater
Stellinghaven (Verpleeghuis)

Wat is er nog?

- Structuur houtwallen beekdal
- De houtwal of sloot als scheiding tussen de wei- en hooilanden in het beekdal.
- Een aantal boerderijplaatsen van Aekinga
- De weg over de es (vrij uniek)
- Een gedeelte van het escomplex
- Eswal tegen verstuivingen (??)

Wat zou je hiervan terug willen zien en hoe?

- Structuur versterken door aanleg houtwallen
- De bos op ‘de es’ kappen en ook het bos net achter de eswal
- ….